

III RIIGIKOGU

3. istungjärk. Protokoll nr. 68 (34).

1927. a.

III Riigikogu koosolek 7. aprillil 1927. a.
kell 10.

Kokku on tulnud 95 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, siseminister **J. Hünerson**, töö-hoolekandeminister **J. Masing**, kohtuminister **O. Tief**, sõjaminister **N. Reek**, haridusminister **J. Latik**, teedeminister **A. Kerem**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**, välisminister **F. Akel**.

Päevakord:

1. Vabariigi Valitsuse vastamine **J. Vainu** küsimisele Põltsamaa haigemaja ehituskrediitide asjas.

2. Vabariigi Valitsuse vastamine **Th. Maurer**'i küsimisele Pärnu vangimajas ettetulnud väärnähtuste kohta.

3. **A. Jürman**'i, **E. Sule** ja **K. Tonkman**'i esitis kolmepäevalise vaheaja mittepildamise kohta alljärgnevate seaduseelnõude I ja II lugemise vahel:

a) Riigivanema, ministrite ja riigikontrolõri tasude seadus.

b) Perekonna-abiraha seaduse muutmise seadus.

c) Riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduse muutmise seadus.

4. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus nr. 2 — üldkomisjoni ettepanek.

5. Tartu ülikooli õppejõudude ja eripalgaliste teenijate tasude seadus — II lugemisel.

6. Riigi arvetes summade ümarakstege-mise seaduse § 4-da muutmise seadus — II lugemisel.

7. Vene Nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seaduse täiendamise seadus — III lugemisel.

8. Tallinna Raekoja platsi korraldamiseks kinnisvara sundvõõrandamise seadus — II lugemisel.

9. Rahukohtu trahviseaduse täiendamise seadus — II lugemisel.

10. Üüriseaduse muutmise ja osalise kaotamise seadus — I lugemisel.

11. Põllumajapidamiste metsaga varustamise seadus — I lugemisel.

12. Palga alammäära seadus — sotsiaal-komisjoni ettepanek.

13. Uute linnade tuluallikate suurendamise ajutine seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

14. Eluaseme seadus — maakomisjoni ettepanek.

15. Riigi majapidamise aruande komisjoni esitis riigikontrolõri aruande kohta o/ü. „Revalis'e“ asjas.

16. Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

17. Linnadekodu asutamise seadus **Kurressaare** linna piiris asuvas „Väikeses lahes“ — üldkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**, vahepeal abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**, vahepeal sekretär **M. Juhkam**.

Koosolek algab kell 10.25 min.

1. Päevakorra Juhataja **K. Einbund**: Täiendamine. **Avan Riigikogu** koosoleku. Päevakorra kohta on sõna juhatuse liikmel **Penno**l.

Abiesimees R. Penno: Ma teen juhatuse nimel ettepaneku, võtta päevakorda neljandaks punktiks Eesti ja Läti vahel tolli-unioni teostamise lepingu lõpuprotokoll ja selle lepingu juurde kuuluva lisaprotokoll kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

2. Vabariigi Valitsuse vastamine **J. Vainu** küsimisele **Põltsamaa haigemaja ehituskrediitide asjus**. Töö-hoolekandeminister **J. Masing**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigikogu liikme **Vainu** küsimisele **Põltsamaa haigemaja ehituskrediitide asjus** on minul au vastata: 17 mail 1926. a. teatas tervishoiu

peavalitsus **Viljandi** maavalitsusele, et Riigikogu 1926./1927. a. eelarves maavalitsusele

Põltsamaa haigemaja ehitamise toetuseks 1.350.000 marka lubanud on ja palus maavalitsust esitada ehitatava haigemaja projekti ja eelarve.

24. detsembril 1926. a. saatis maavalitsus nõutud projekti ja eelarve, missugused tervishoiu peavalitsus 4. jaanuaril 1927. a. teedeministeeriumi tehnika osakonnale seisukoha avaldamiseks esitas.

14. jaanuaril 1927. a. teatas teedeministeeriumi tehnika osakond, et projekt ehitusnõuetele ei vasta ja ümber töötada tuleb, mispärast tervishoiu peavalitsus selle Viljandi maavalitsusele ümbertöötamiseks tagasi saatis.

22. veebruaril 1927. a. esitas maavalitsus uue projekti, mis ka 10. märtsil 1927. a. teedeministeeriumi tehnika osakonna poolt kinnitati. Selle järele tegi tervishoiu peavalitsus korralduse, toetuseks määratud summast 15. märtsil välja saata 500.000 marka ja 24. märtsil 850.000 marka. Nii on praegu toetus Viljandi maavalitsusele täielikult välja makstud.

Küsimise punktid 2 ja 3 ei vaja enam vastamist.

3. Vabariigi Valitsuse vastamine Th. Maurer'i küsimisele Pärnu vangimajas ettetulnud väärnähtuste kohta.

Kohtuminister O. Tief: Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Vabariigi Valitsuse nimel on mul au järgmist vastata: 1. küsimine: „Kas vastab tõele, et Pärnu vangimajas vahialustega lubamata ja ebaõigelt ümber käiakse?“ — Ei vasta tõele.

Nagu Pärnu vangimaja revideerimise raamatust selgub, on aja jooksul, alates 17. maist 1923. kuni 3. aprillini 1927., mille kestel on ametis praegune vangimajaülem, kolm kaebust üksikute valvurite ja toidu kohta esitatud. Ükski kaebus ei käi viimase aja kohta. Viimase kaebuse kohta 21. juulist 1926. a. on andmed, et see kohtuministri abi poolt toimepandud revideerimisel põhjendamatuks osutus. Selle aja kestel — 3 aastat 10 kuud 16 päeva on vangimaja revideeritud kohtuministri, tema abi, vangimajade peavalitsuse ülema, vangimajade inspektori, peaarsti, tööstuse juhataja, kohtupalati prokurööri, rahukogu prokurööri ja tema abi poolt kokku 87 korda, keskmiselt üks kord iga 7—8 päeva kohta ja nagu revideerimise raamatust näha, on alati korraga rahule jäädud, õige sagedasti on kord tunnustatud heaks, isegi väga heaks.

Peale selle käib vangimaja kuraator ühtlugu vangimajas; tema on vangimaja administratsioonist rippumata ametnik ja ta on kohustatud iga väärnähtust kohe selgitama ning peavalitsusele teatama, kuid ka tema

poolt ei ole selle aja kestel saadud ühtki teadet väärnähtuste üle.

2. küsimine: „Kas vastab tõele, et vangidele, kes töötavad töökodades, ei arvestata töötasu õieti?“ — Ei vasta tõele. Vangimajade peavalitsuses on 1926. a. kestel saadud paar kaebust Pärnu vangimaja vangide poolt tööraha mitteõieti arvestamise üle, kuid selgitamisel osutusid need kaebused samuti põhjendamatuks.

Arusaamatus seisis selles, et 1926. a. sai Riigikogu poolt antud vangistuse seaduse muutmise seadus — avaldatud „Riigi Teatajas“ nr. 28 — mis muu seas muutis vangide töötasu norme; paar vangi ei olnud seda teadnud ja esines kaebusega; selgus aga, et vangimajaülem oli talitanud täpselt seaduse ja peavalitsuse juhtnõuete järgi.

3. küsimine: „Kas vastab tõele, et poliitiline naisvang Olga Künnapuu möödunud aastal juba teistest eraldatud üksikkongi, ilma mingisuguste põhjusteta?“ — Naisvang Olga Künnapuu, keda tema palvel tervislikkudel põhjustel 15. oktoobril 1926. a. Tallinna eeluurimise vangimajast Pärnu ümber paigutati, oli hakanud ühiskambris kaasvahialuseid vangimaja korra vastu üles ässitama. Et seda takistada, oli vangimajaülem vang Künnapuu jaoks tühjaks teinud ühe väiksema kambri ja paigutanud 18. nov. 1926. a. Künnapuu sellesse kambri, kuid üksinda. Kamber on tunduvalt suurem, kui tavalised üksikkambrid, kuiv, puhas, soe, vastu päikest ja hästi ventileeritav.

Vangimajades, kus vang Künnapuu enne Pärnu viimist on viibinud, on teda sagedasti tulnud ülesässitamise eest kartseriga karistada. Pärnus on aga vangimajaülem temaga hoopis humaanselt talitanud.

4. küsimine: „Kas on kohtuministril need asjaolud teada, ja kui on, mis kavatseb siis kohtuminister ette võtta, et need tulevikus ei korduks?“ — Selle peale langeb vastamise vajadus ära.

4. A. Jürman'i, E. Sule ja K. Tonkman'i esitis kolme-päevalise vahe-aja mittepäevade kohta alljärgnevate seaduseelnõude I ja II lugemise vahel:
a) Riigivanema, ministrite ja riigikontrolöri tasude seadus.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Eilse Riigikogu koosoleku päevakorras oli nimetatud 3 seaduseelnõu I lugemisel. Nagu teada, on kodukorras ette nähtud, et I ja II lugemise vahel on 3 päeva, kui Riigikogu selle kohta erietsust ei ole teinud. Kuid kogemata kombel on aruandja ... (A. Schulbach, tõer: Mis tähendab „kogemata“? Chr. Kaarna,

b) **Perekonna-abiraha seaduse muutmise seadus.**

c) **Riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduse muutmise seadus.**

töer: Need olid siis „kogemata“ aruandjad.) Aruandja ei ole seda tähele pannud. Kuna väga tarvilik on enne Riigikogu pühade vaheaega need seaduseelnõud vastu võtta, sellepärast teen ettepaneku, see esitis vastu võtta.

O. Gustavson (stp): Mulle näib, meie koalitsioonirühmade meeoleolu on sarnane, et käesoleva esitise vastuvõtmiseks enam tarvet ei ole. Riigikogu liikmed leidsid täna hommikul oma laudade pealt seaduseelnõu pealkirja all: Riigiteenijate 1927./28. a. eelarve-aasta haiguskindlustuse korraldamise seadus. Selle seaduse § 1. on ette nähtud, et Vabariigi Valitsusele antakse õigus 1927./28. eelarve-aasta jooksul haiguskindlustust korraldada eelarves selleks ette nähtud krediitide piirides. See seadus hakkab maksma 1. aprillist 1927. a. Ma arvan, et koalitsioonirühmad seda seadust võiksid laiendada II lugemisel järgmiselt: Vabariigi Valitsusele antakse õigus Riigivanema, ministrite ja riigikontrolöri palku korraldada, perekonna-abiraha ja riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seadusi muuta, selle tagajärjel muutuks tarbetuks kõigi nende kolme seaduse vastuvõtt, milliste suhtes on esitatud käesolev esitis. Kahtlemata oleks see suur pluss, sest valitsuse ja Riigikogu töö muutuks palju lihtsamaks. (J. Holberg, põl: Pärnis õige! Riigikogul ei maksa aega raisata.) Sellepärast arvan ma, et pole tarvis esitist vastu võtta, vaid tuleb Vabariigi Valitsuse viimast volitusseaduse eelnõu vastavalt laiendada.

Juhataja **K. Einbund**: Riigikogu liikmetelt Jürman'ilt, Sulelt ja Tonkman'ilt on järgmine esitis: „Riigikogu otsustab: 1) Riigivanema, ministrite ja riigikontrolöri tasude seaduse, 2) perekonna-abiraha seaduse muutmise seaduse ja 3) riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduse muutmise seaduse arutamisel I ja II lugemise vahel kolmepäevalist vaheaega mitte pidada.“ (Hääletatakse.) Poolt on 29 häält, vastu 23 häält, — seega on esitis vastu võetud.

Sõna on härra siseministril erakorraliseks teadaandeks.

5. Siseminister J. Hünerson'i erakorraline teadaanne.

Siseminister J. Hünerson: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigikogu koosolekul 31. märtsil, kui riigi eelarve 3. luge-

misel oli, rääkis rkl. Gustavson ühest juhtumisest, kus politseiametnikud Torma poolt üht kodanikku peksnud olevat, luges ette kaebekirja sisu, mille üks asjasthuvitatud isik politseiprefektile saatnud, ja esitas siseministrile küsimise, mis selle loo selgitamiseks on võimude poolt ette võetud, karust avaldades, et asja võidaks ära sumbutada.

Teatan selle küsimise peale, et kaebuse asjas politsei tegevuse vastu on ametnikkude ülemuse, Mustvee jaoskonna politseikomissari poolt juurdlus toimetatud ja Tartu-Valga kriminaalkomissari korraldusse saadetud, kes terve asja kohta käiva materjali omakord 29. märtsil s. a. Tartu-Võru rahukogu prokuröri korraldusse edasi saatis. Nii siis oli juurdlusematerjal politseiametnikkude tegevuse kohta siis juba prokuröri käes, kui rkl. Gustavson sellest Riigikogus rääkis.

Nagu esialgselt juurdlusematerjalist ja teistest olemasolevatest andmetest näha, on Torma raiooni konstaabli käsutuses olev kordnik 6. III s. a. läinud Torma vallas elutsevat kodanikku Pärnik'ut kahtlusealusena ühes varguse asjas kahjukannataja saatel üle kuulama. Pärnik tunginud kordnikule puukurikaga kallale ja löönud kordniku käe pihta. Kui kordnik revolvri haarata tahtnud, jooksnud Pärnik teise tuppa, võtnud jahipüssi ja sihtinud kordniku pihta, kes aga saanud toast välja joosta. Nähes, et sõjariistus vastuhakkajaga raske toime saada, läinud kordnik abi otsima. Torma raiooni konstaabel kordniku ja kaitseliitlaste kaasabil võtnud samal päeval Pärnik'u vahi alla ja toimetanud politseikomissari korraldusse, kus Pärnik sõjariistus vastuhakkamist salganud ja politseiametnikke süüdistanud peksmisel.

Asja juurdlemisel toimetatud ülekuulamisest ei tõenda peksmise fakti. (O. Gustavson, stp: Keda selleks üles anti?) Kirja, mille rkl. Gustavson tarviliku leidis siin, ette lugeda, ei saa pidada erapooletuks, sest kirjajakirjutaja on huvitatud peajaslikult sellest, et oma püssi, millega Pärnik kordnikku ähvardas ja mille politsei ära võttis, tagasi saada.

Sellejuures tahaksin erilisel rõhutada, et lugupeetud Riigikogu liikmed sellest näevad, et politseiparaat juba ise, ilma kõrvalmõjuta ja välise märguandmiseta on väärnähtuste selgitamiseks ja süüdlaste vastutuselevõtmiseks samme astunud, ja ma arvan, et see teadmine peaks lugupeetud Riigikogu liikmetele palju väärt olema, sest siin on mitmel korral kõnelnud, nagu tegutseks politsei niisuguste põhimõtete alusel, mis mitte seaduslikud ei ole ja kodanikkude huvides ei seisa. (J. Laidoner, põl: Suurem asi see kordnik ei olnud!)

Juhataja **K. Einbund**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Gustavson'il.

O. Gustavson (stp): Faktilise märkusena tahtsin korrata seda, mis ma eelarve arutamise puhul ütlesin. Samal kuupäeval, kui peksmine toime pandi, on pekstud isik üle vaadatud arsti poolt ja viimane on konstateerinud peksu tagajärgi jalgadel ja kätel. Pärast seda on ka haigemaja arst peksetu läbi vaadanud ja konstateerinud raskemaid sise-misi vigastusi. Praegu on see isik haigemajas, tema seisukord olla väga raske. (J. Laidoner, põl: Üks halb kordnik, kes laseb ennast peksta.) Lugu on nii, et mitte kordnik ei olnud see, kes peksta sai, vaid tema oli see, kes peksis.

6. Eesti ja Läti vahel tolliuniooni teostamise lepingu lõpuprotokoll ja selle lepingu juurde kuuluva lisaprotokoll kinnitamise seadus — I lugemisel.

Väliskomisjoni aruandja **A. Rei**: Käesolev Eesti ja Läti vahel tolliuniooni teostamise leping asendab 1923. a. novembri tolliuniooni lepingu. 1923. a. tolliuniooni leping tekitas oma elluviimisel raskusi. Kolme aasta jooksul ei jõutud selle lepingu teostamises kohapealt edasi. Sellepä-

rast tekkis valitsusel mõte, asendada seda teise lepinguga, mis näeks ette tolliuniooni teostamise kava. Teatud mõttes on see küll tagasiminekuks, võrreldes 1923. a. lepinguga, kuid see samm annab ehk praktiliselt paremaid tagajärgi.

Lepingu sisu juures oleks peatuda liigne, kuna tema motiivid on täielikult väljendatud Vabariigi Valitsuse seletuskirjas, mis Riigikogu liikmetele kätte jagatud. Ühtlasi on see tolliuniooni teostamise leping läbi vaadatud ka väliskomisjonis ja rahaasjanduse komisjonis. (J. Laidoner, põl: Rahaasjanduse komisjonis leping kui niisugune, ei ole kaalumisel olnud, on ainult rahaasjanduse komisjoni informeeritud.) Igatahes on rahaasjanduse komisjoni informeeritud, sellepärast arvan, et lepingu sisu kohta tarvidust ei ole pikemalt sõna võtta, kuna ei ka ajakirjanduses, ei ka kuskil mujal ei ole tema vastu vaieldud. Loeksin oma kohuseks siiski tähendada, mispärast selle lepingu juurde on pärast kokku seatud lõpuprotokoll ja lisaprotokoll. Nimelt oli artikkel 9-da esimeses lõikes puhtaritmeetiline viga sisse jäänud selles osas, mis määrab kindlaks Eesti krooni ja Läti lati vahekorra. Eelmises lepingus oli öeldud, nagu oleks see vahekord 1:0,72009. Tõepoolest peab see rahaüksuste

vahekord olema 1:0,72. See eksitus on nüüd täiendava lisakokkuleppega ära parandatud.

Teiseks on pööratud ajakirjanduses tähelepanu sellele, et artikkel 9-da teine lõige sel kujul, nagu ta on väljendatud esialgses lepingus, mitu viga sisaldab. Kõigepealt on ta nii redigeeritud, nagu oleks ainult Eesti kohustatud igal ajal vahetama latte Eesti kroonide vastu kullapariteedi järgi, kuna Läti ei ole kohustatud Eesti kroone lattide vastu vahetama. Teiseks ei olnud esialgses lepingus väljendatud, et Eesti ja Läti valuuta vahetamise eeltingimuseks on see, et kummagi valuuta kurss vastab kullapariteedile. Igatahes ei või see valuuta vahetamine enne algada, kui kumbagi riigi keskpangad selle vahetamise korra kohta lähemalt kokku lepivad. Need kaks puudust ongi käesoleva lisaprotokolliga kõrvaldatud.

Esiteks on lisaprotokoll 1. punkti mõte see, et tolliuniooni teostamise lepingu artikkel 9. ettenähtud vahetamise kohustus on kahekülgne, see tähendab maksev niihästi Eestile kui Lätile. Teiseks on kokku lepitud, et Eesti ja Läti emissiooni pangad peavad oma vahel kokku leppima rahavahtamise korra kohta, nimelt missugustel tingimustel ja eeldustel vahetatakse latte kroonide vastu, samuti ümberpöörduvalt.

Väliskomisjoni nimel teen ettepaneku, Eesti ja Läti vahel tolliuniooni teostamise lepingu, lõpuprotokoll ja selle lepingu juurde kuuluva lisaprotokoll kinnitamise seadus I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Aruandja **A. Rei**: Teen ettepaneku, käesoleva seaduseelnõu I ja II lugemise vahel 3-päevalist vaheaega mitte pidada.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

7. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus nr. 2 — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **V. Hasselblatt**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Maalasuvate tööstustevõtete tagasiandmise küsimus ei ole esimest

korda Riigikogus arutamisel. Küsimus otsustati põhimõttelikult juba maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse nr. 1. puhul, mis aga III lugemisel tagasi lükati, silmas pidades, et redaktsiooniline tekst oli sarnane, mille järgi viinavabrikud oleksid ka tagasi-

andmisele kuulunud. Teist korda maeti küsimus maha ühenduses armuadra-maade küsimusega. Nüüd on käesolev seaduseelnõu kooskõlastatud soovidega, mis Riigikogu poolt juba esialgse arutamise puhul vastu võeti, on kooskõlastatud ka Riigikohtu otsustega, mis juba mitu aastat tagasi tehtud tööstusettevõtete võõrandamisest vabastamise suhtes, ja käesoleva seaduseelnõu otsekohene siht on tööstusettevõtetele dominum utilae asemel maade suhtes anda otsekohene omandusõigus, et sellega teha maad jällegi omandusõiguslikuks. Neil põhjustel, et sisuliselt on Riigikogu nende küsimuste kohta juba seisukoha võtnud, on mul üldkomisjoni nimel auettepanek teha, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Th. Pool (töer): Ma ei taha põhimõttelikult seaduse vastu vaielda, aga minul oleks üks küsimine esitada. Nimelt on siin teiste vabrikute maade seas nimetatud ka Sindi kalevivabriku maa. Minu teada ei ole Sindi kalevivabrikul mingisuguseid maid olemas, mida tagasi saab anda. Küll on Sindi kalevivabrikule omalajal maad antud ühest teisest maa-alast, nimelt seal ümbruses asuvast Vöhrmani mõisast. Ma sooviksin teada, missugustest maadest mõeldakse Sindi kalevivabrikule maad tagasi anda. Küll on ühel vabriku direktoril teatavad nõudmised Tammiste mõisa kohta, mis pealegi väga vaieldavad. Selles asjas oli isegi omalajal protsess käimas, kuid sellel kõigel ei ole ju midagi ühist Sindi kalevivabriku maaga.

Juhataja K. Einbund: Sõna on aruandjal.

Aruandja V. Hasselblatt: Lugupeetud rkl. Pool tähendas, et nõudmised on laialdased, et üldkomisjon ei või neid nõudmisi lahendada. See paragrahv näeb ainult seda ette, et sel korral, kui vabrikul on õigus maad tagasi saada, siis nende kohta ei maksa see 50 ha piir. Kui selgub, et Sindi kalevivabrikul ei ole õigust maa tagasi saamiseks, siis muidugi ei maksa tema kohta ka see paragrahv. Muuseas on põllutööstusministeeriumi esitaja selles asjas seletanud, et Sindi kalevivabrikuga olla kokkulepe, mille põhjal see on teostatav.

Th. Pool (töer): Minul on siiski see asi selgusetu. Aruandja ütleb: kui selgub, et Sindi vabrikul maad ei ole, siis ei anta tagasi. Seaduses peab aga selgesti ütlema, kas Sindi vabrikul on maad või mitte. (J. Holberg, põl: Härra Pool, lugege läbi selle seaduse pealkiri.) Sindi vabriku maa

ei kuulu võõrandamise alla. Sest on kindel, et Sindi vabriku maa-ala on varem eraldatud, kui maaseadus anti. Kui käesoleva seadusega kavatsetakse maad anda, siis peab küll kuskilt mujalt andma. Sindi vabrikule on antud ümberkaudu maid kasutada ja ei saa selle vastu vaielda, et temale reserveeritakse maad. Kuid see ei käi käesoleva seaduse alla. Minule paistab üldse imelikuna, et maad antakse teatavale vabrikule tagasi, kuna viimasel ei ole maad.

Juhataja K. Einbund: Sõna on aruandjal.

Aruandja V. Hasselblatt: Minule näib, et siin vaieldakse, nagu Saksa keeles öeldakse: „Um des Kaisers Bart“. Seaduse § 1. öeldakse, et maaseadusega võõrandatud varandustest antakse tagasi endistele omanikkudele. Kui selgub, et Sindi vabrikul maaseadusega midagi võõrandada ei ole, siis ei saa ka midagi tagasi anda. (O. Kask, töer: Mis seadus see siis on?) Teie ei ole kohtunik, ega üldkomisjon ei ole kohtunik, et järele kaaluda, kui võrd see omandusõigus, mille peale pretendeerib Sindi vabrik, on põhjendatud ja õigustatud. (Vahelhüüe A. Veiler'i, töer poolt.) Siis peaksime selle seaduse arutamise edasi lükkama. (O. Kask, töer: Mis jaoks?)

Nimekirjas on niiviisi tähendatud, et sel puhul, kui vabrik suudab tõeks teha, et ta maast on midagi võõrandatud, et siis põllutööstusministeerium, raha- ja kaubandus-tööstusministeerium võib maad kuni 50 hektaarini piirata.

Sindi vabriku poolt ostetud maa peal on üks suurem raba, millest turvast saab, ja kui omandusõigus peaks turbamaa peale üle minema, siis sellel korral on põllutööstusministeerium sellest vabast maa-alast 50 hektaari tagasi andma.

O. Gustavson (stp): Juba siis, kui käesolev seaduseelnõu üldkomisjonis arutamisel oli, juhiti tähelepanu sellele, et need tööstuskohad, millest teada ei ole, kas nende maad on võõrandatud või mitte, ei kuulu käesoleva seaduseelnõu alla. § 1. sissejuhatus on sarnane, mis lubab käsitada ainult neid maid, mis maaseadusega võõrandatud. Mina arvan, et see küsimus, mille härra Pool üles tõstis, on lahendatav II lugemisel. Siis tulevad kõik tööstusettevõtted maha kustutada, millest teada on, et nende käest maad võõrandatud ei ole.

Juhataja K. Einbund: Sõna on rkl. Hasselblatt'il.

V. Hasselblatt (sks): Härra Gustavson kõneleb nii, nagu põllutööministeerium alati teaks, kelle käest tema midagi võõrandab. Ma tahtsin sõna võtta selleks, et põllutööministeerium mõisate ülevõtmisel ei ole mitte kunagi pilku heitnud krepostiraamatusse ja selgeks teha püüdnud, kelle käest ta on võtnud. Minul on mitu protsessi sellel alal. (Vahelhüüe O. Gustavson'i stp poolt.) Kellele on ta selgitanud? (O. Gustavson, stp: Aga mitme objekti kohta on selge, kas on võetud või ei ole.) On olnud mitmed protsessid Riigikohtus, mil ette pandi kohtule üksikasjalised ja pikad aktid ja kus öeldud, et võõrandatakse Peetri käest, kuna tegelikult võeti Jaani varandus ära. Kas olete sarnaseid ülevõtmise komisjone näinud, mis selgitasid, kelle omandust nad võtsid? Niisuguseid juhtumisi ei ole ialgi ette tulnud.

Praegusel korral on aga seadus selge: antakse tagasi siis, kui on võetud, kui ei ole võetud, siis ei ole ka midagi tagasi anda. See on selge ja selle üle minu arvates vaielda ei maksaks. Kuid ka minul on seaduses niisuguseid kohti, mis minule ei meeldi — sellest ei taha aga mina praegusel korral kõnelda. Üldkomisjonis toonitati, et sellel seadusel on kiire iseloom, kuid mina leian, et see seaduseelnõu Riigikogu enamuse otsusega kooskõlas ei ole.

Juhataja **K. Einbund**: Aruandja lõpusõna ei tarvita. Panen hääletamisele aruandja ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Aruandja **V. Hasselblatt**: Teen ettepaneku, seaduseelnõu I ja II lugemise vahel kolmepäevalist vaheaega mitte pidada.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

(Kooselekut hakkab juhatama abiesimees **R. Penno**.)

Sekretäri kohale asub sekretär **M. Juhkam**.)

8. Tartu ülikooli õppejõudude ja eripalgaliste teenijate tasude seadus — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **E. Sulg** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu seaduseelnõu pealkiri.

Tartu ülikooli õppejõudude ja eripalgaliste teenijate tasude seadus.

Aruandja **E. Sulg** (loeb):

§ 1. Tartu ülikooli õppejõududele ja eripalgalistele teenijatele makstakse:

a) palka — riigiteenijate üldise palgaredeli järgi järgmiselt:

korralisele professorile	35.000.—	mk.	kuus.
erakorralisele professorile ja professori kohustetäitjale	30.000.—	„	„
dotsendile	26.000.—	„	„
dotsendi kohustetäitjale	22.000.—	„	„
prosektorile, astronoom-observaatorile ja õpetatud-aednikule . .	18.500.—	„	„
eriainete õpetajale . . .	17.000.—	„	„
lektorile filosoofia teaduskonnas:			
õppekohustusega 6 — 8 tunni	12.000.—	„	„
õppekohustusega 9 — 10 tunni	13.000.—	„	„
õppekohustusega 11—12 tunni	14.000.—	„	„
õppekohustusega 13—15 tunni	17.000.—	„	„
tegeliku aiatöö ja mesilaspidamise õpetajale.	10.000.—	„	„

b) teenistusvanuse ja ametisõitude tasu ning laste-abiraha: riigiteenijate tasude seaduses ettenähtud normide järgi:

c) lisapalka:

rektorile	7.200.—	mk.	kuus.
prorektorile	5.000.—	„	„
teaduskonna dekaanile .	5.000.—	„	„
teaduskonna prodekaanile	4.000.—	„	„
teaduskonna sekretärile .	1.500.—	„	„
teaduskonna abisekretärile	1.200.—	„	„
majanduskomisjoni liikmele	3.000.—	„	„
Pasteuri instituudi juhatajale	1.800.—	„	„

Märkus 1. Vabariigi Valitsusel on õigus lubada ülikooli valitsuse ettepanekul välismaalt kutsutavaile õppejõududele maksta reisi- ja ületulemise kulud ja, kui nad kutsutud kuni 5 aastaks, kokkulepitud tähtaja lõpul toetust tagasisõiduks kuni 3 kuu palga suuruses.

Märkus 2. Rektori loengute tundide normaalarv on 2 tundi nädalas, prorektoril — 4, teaduskonna dekaanil — 5 ja prodekaanil —

5. Üle selle normi loengute eest omal õppekohal makstakse neile kuni 6-tunnilise normini lisatasu $\frac{1}{24}$ aasta põhipalgast semestri tunni eest ülejäävatest palgakrediitidest, või nende puudumisel ülikooli erisummadest.

J. Piiskar (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma võtsin sõna selleks, et juhtida tähelepanu ühe liigi palgasaajate peale, kelle kohta on maksma pandud teistsugused normid, kui teiste kohta, need on nimelt lektorid filosoofia teaduskonnas. § 1. on öeldud, et lektorid filosoofia teaduskonnas, kellel 6—8 tundi nädalas, saavad palka 12.000.—, lektorid, kellel 9—10 tundi nädalas — 13.000.— jne. Esimesel pilgul paistab nagu kõik korras olevat, aga tegelikult tuleb nõnda välja, et üks lektor annab näiteks 6 tundi nädalas ja saab selle eest 12.000 marka, teine on aga kohustatud andma 9—10 tundi ja saab selle eest 13.000, vaatamata selle peale, et tema 3—4 tundi nädalas rohkem annab. Tähendab, need 4 tundi, mis temal rohkem on, hinnatakse ainult ühe tuhande marga peale, kuna esimese lektori 6 tundi hinnatakse 12.000.— peale. Kõrvaltvaatajale on täitsa arusaamatu, kuidas sarnane norm sisse on võetud, ja sellepärast soovitan võtta samasuguse tasumäära lektorite kohta, nagu see on ette nähtud praegumaksvas seaduses, kus määratakse lektorile teatud põhipalk, niisama nagu professoritele ja teistele ülikooli õppejõududele, ja seal juures on ette nähtud lisatasu ülemäära antud tundide eest, nii nagu professoritelgi. Panen ette, võtta käesolevasse paragrahvi: lektorile filosoofia teaduskonnas 12.000 marka. See oleks põhipalk. See on umbes võrdne töstmine teistega, ja see asetab lektorid sama vahekorda nagu nad enne olid, võrreldes professorite ja teiste õppejõududega.

Sellele lisaks teen pärast, kui seaduse konstruktsioonis selleks paras paik on, teise ettepaneku, mis korraldab lisatasu selles mõttes, et maksetakse iga lisatunni eest mitte 700 marka, nagu praegu, vaid 800 marka. Kuigi võrdselt oleks tarvis võtta kuni 1000 marka, aga et sealjuures mõned teised kalkulatsioonid arvesse tulevad võtta, siis teen ettepaneku, võtta ainult 800 marka lisapalka iga nädalatu tunni pealt.

Juhataja R. Penno: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja E. Sulg: Komisjoni seisukohast ei saa ma selle ettepanekuga ühineda, sest see küsimus ei olnud komisjonis arutamisel. Sisuliselt peab tunnistama, et selle vastu on raske vaielda, kuna aga komisjonis

seisukohta selles asjas ei ole, ei saa ma temaga ühineda.

Juhataja R. Penno: Hääletamisele tuleb rkl. Piiskar'i parandus-ettepanek: võtta „lektorile filosoofia teaduskonnas: õppekohustusega“ jne. kuni lõpuni asemel „lektorile filosoofia teaduskonnas 12.000 marka“ (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Hääletamisele tuleb paragrahv nii, nagu ta parandusega on kujunenud. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 1 parandatud kujul vastu võetud.

Aruandja E. Sulg (loeb):

§ 2. Professoritele ja teistele määralistele õppe- ja abiõppejõududele (välja arvatud lektorid) kes ajutiselt kõik kohused mingil teisel vakantsel või tegelikult kas täielikult või osaliselt vabal õppetoolil või õppekohal täidavad, makstakse selle eest tasu kuni 50% täidetava koha palgast, kuid mitte enam kui 50% täitja palgast; üksikute tundide eest aga vastavalt $\frac{1}{24}$ aastapalgast semestritunni eest. Tasumaksmine sünnib ülejäävatest palgakrediitidest või nende puudumisel ülikooli erisummadest.

Märkus 1. Lektorite asetäitjad saavad tasu tundide arvule vastavalt § 1. ettenähtud alusel.

Märkus 2. Lektorile ja tehnilisele abiõule makstakse tasu § 2-ses ettenähtud juhtumusel samas suuruses, nagu eriainete õpetajalegi.

J. Piiskar (stp): Vastavalt vastuvõetud parandusele näib, et ka § 2 tuleb parandada. Seal on öeldud: „Professoritele ja teistele määralistele õppe- ja abiõppejõududele (välja arvatud lektorid)...“, kelle peal teatud kohustused, makstakse nii- ja niipalju tasu. Kui lektorite kohta erinormid ära kaotati, siis näib, et klambritesse pandud lause „välja arvatud lektorid“ ei ole enam vajaline, ja sellepärast teen ettepaneku, see maha kustutada. Senises seaduses, mida käesoleva seadusega tahetakse muuta, seda väljavõtet ei ole, mispärast see paragrahv võiks olla samasugune, nagu maksvas seaduses.

Juhataja R. Penno: Lõpusõna on aruandjal. (Aruandja E. Sulg: Ei tarvita.)

Hääletamisele tuleb rkl. Piiskar'i parandus-ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Hääletamisele tuleb § 2 ühes vastuvõetud parandusega. (Hääletatakse.) Nähtava

enamusega on § 2 ühes parandusega vastu võetud.

Aruandja E. Sulg kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega §§ 3 ja 4.

§ 3. Teaduslike ülesannete täitjale, kellel ülikoolis määralist kohta ei ole ja kes vakantse või tegelikult kas täielikult või osaliselt vaba õppekoha sunduslikeks eksamiinetes õpetab, makstakse § 2. tähendatud krediitidest kuni 6-tunnilise normini tasu 17.000 margast kuni 30.000 margani semestritunni eest ülikooli valitsuse määramisel, kusjuures arvestatakse vastava koha ja kohustustega kui ka ülesande täitja teadusliku kvalifikatsiooniga ja kõrvalteenistusega; kogu tasu ei või seejuures vastavast palgast suurem olla.

§ 4. Kui õppeülesanne antakse sunduslikuks eksamiiniks, mis ei ole ühegi määralise õppejõu kohustuslikuks õppeaineks, siis makstakse kuni 6-tunnilise normini tasu 17.000 — 20.000 marka semestritunni eest õppetöö täiendamiseks lubatud eelarve-summadest või nende puudumisel ülikooli erisummadest.

Keskooli ainete metoodikate õpetajaile makstakse vastavast, iga aasta eelarve korras tarbekohaselt nõutavast, didaktilis-metoodilise seminari krediidist 22.000 marka semestritunni eest, kuni 2 tunnini; tundide eest üle 2 maksetakse pool ülalnimetatud määra.

Seminari juhatajale maksetakse lisapalka 3.000 marka kuus.

Märkus 1. Samal alusel makstakse tasu ka ülemääralisele abiõppejõule.

Märkus 2. Kui õppeülesanne antakse isikule, kellel määraline koht ülikoolis, siis makstakse tasu alustel, mis ette nähtud § 2. ühes märkustega, lugedes täidetava koha kuupalgaks 17.000 — 20.000 marka.

Aruandja E. Sulg (loeb):

§ 5. Professori ja dotsendi kohustusliku õppetöö ülimääraks on 8 teoreetilist tundi nädalas ja peale selle vastavate sunduslike praktikumide juhatamine asjaomase teaduskonna õppekava kohaselt. Üle selle normi loengute eest omal õppekohal võivad nad teaduskonna põhjendatud ettepanekul ja ülikooli valitsuse määramisel lisatasu saada ülikooli erisummadest, arvates $\frac{1}{24}$ nende aastapalgast semestritunni eest.

M. Kurtschinsky (vn): Господа народные представители! Я должен был по просьбе лекторов философского факультета нашего университета выступить с предложением некоторого изменения в предположенном им вознаграждении. Но

так-как то же самое предложение должен был сделать депутат Пийскар, то я, по соображениям целесообразности, предложил ему сделать это заявление, которое и я должен был поддерживать.

Теперь же я хочу сделать некоторое замечание по поводу § 5, предложенного нашему рассмотрению законопроекта. Дело касается количества часов для профессора или доцента, которые считаются для него обязательными. По § 5 обязательными учебными часами для профессора считается не более 8 теоретических часов в неделю и кроме того руководство обязательными практическими занятиями согласно программе факультета.

Этот параграф вносит некоторое новшество по сравнению с тем положением, которое существовало до сих пор, и едва ли оно клонится к выгоде университетского преподавания. По действующему в настоящее время университетскому уставу (§ 67) число преподавательских часов в неделю, выпадавших на долю каждого профессора, определялось факультетами соответственно учебным планам, исходя из минимума 6 теоретических часов в неделю. Это количество, 6 часов, было освящено долголетней академической практикой как в русских, так и в западно-европейских университетах.

Некоторые говорят, что устав определял только минимум и, следовательно максимум оставался неопределенным, внесенный же теперь закон вводит в это дело известную ясность, указывая еще и максимум. Но дело в том, что у нас до сих пор указанное в уставе число часов принималось не как минимум, а как норма, и в прежнем уставе нашего университета, например, так и говорилось „профессор должен читать лекции, приминительно к 6 часовой недельной норме“. Это устанавливало одно общее положение, совершенно ясное. Теперешнее же изменение создает 2 нормы: минимум и максимум — 6 и 8 часов. Можно сказать, что это, в конце-концов, мелочь: 2 лишних часа. Но кто представляет себе характер университетского преподавания, тот знает, что лишних 2 часа чтения значат очень много. Дело ведь не в самих часах чтения, а в подготовке к ним. Особенно это важно для молодых, начинающих преподавателей. Старому опытному профессору читать лишних 2 часа по своему предмету представляет очень мало труда, но для какого-либо молодого доцента это очень серьезное начинание.

Не нужно подходить вообще к университету с меркой среднего учебного заведения и думать, что лишнее число часов представляет всегда известный плюс для дела преподавания. Всегда важно не то, сколько читает преподаватель, а как он читает, особенно это справедливо в отношении высшего учебного заведения. Поправка, которую я предлагаю и которая сводится к тому, чтобы нормой чтения для профессоров считалось 6 недельных часов, имеет в виду желание удерживать как можно более высоко уровень нашего университетского преподавания, не давая ему спускаться до более низкой нормы средней школы. Особенно это важно для нашего университета, имеющего долгое и славное прошлое. Нужно стараться, чтобы теперешнее его состояние было продолжением этого прошлого и поддерживало репутацию нашего университета. Моя поправка, которую я передаю в президиум, и направлена к этой цели.

Haridusminister J. Lattik: Rkl. professor Kurtschinsky ettepanekuga ei saa ma ühineda, sest see tõmbaks fakulteetide tegevuse kavas kitsad piirid, kuna ülikooli seaduse § 67. selgel sõnal ütleb, et professorid ja dotsendid on kohustatud tarvitama oma ainete õpetamiseks niipalju tunde, kui teaduskond neile vastavalt õppeplaanidele määrab, aluseks võttes vähemalt 6 teoreetilist tundi nädalas. Praktiliste tööde ja suuremate õppeasutuste juhatamine loetakse vääriliseks teoreetiliste tundide teatud arvule, mille määrab teaduskond ja kinnitab ülikooli valitsus. Sarnase kavaga on ülikooli valitsus nõus olnud.

Edasi palun juurde võtta praeguse seaduse § 5. lisaparagrahv 5-a, mis järgmiselt kõlab: „Välismaalt kutsutud õppejõududele, kellele selle seaduse maksimahakkamiseni makseti 30% lisatasu, maksetakse edaspidi puuduv vahe praegusaadava tasu ja selles seaduses ettenähtud normide vahel, seni kui õppejõudude normaaltasu ei ole tõusnud ühes teenistusvanuse lisaga kuni nimetatud välismaalaste poolt praegusaadava tasuni.“

Asi on nii, et seni said välismaalased 30% lisatasu. Professorid, kes igas kuus 35.490 mk. palka said, saaksid nüüd 490 mk. vähem, kuna professori palgaks on ette nähtud 35.000 mk. kuus. Kui aga tulevikus kavatakse teenistusvanuse järgi palka maksta, kukub see väike lisatasu neil ära.

Juhataja R. Penno: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja E. Sulg: See küsimus komisjonis küll arutamisel ei olnud, kuid sisuliselt on väga raske sellele ettepanekule vastu vaielda. Siin on tegemist 400—500-margalise vähendusega, mida vist kellelegi mõttesse ei ole tulnud.

Juhataja R. Penno: Rkl. Kurtschinsky'lt on ettepanek, § 5. 1) võtta teises reas arv „8“ asemel „6“; 2) neljandas reas pärast sõnu: „omal õppekohal“ võtta juurde: „ja praktikumide juhatamise eest“. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Asun § 5. hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 5 vastu võetud.

Haridusministrilt on ettepanek — võtta seadusesse lisaparagrahv 5-a, mis kõlab järgmiselt: „Välismaalt kutsutud õppejõududele, kellele selle seaduse maksimahakkamiseni makseti 30% lisatasu, maksetakse edaspidi puuduv vahe praegusaadava tasu ja selles seaduses ettenähtud normide vahel, seni kui õppejõudude normaaltasu ei ole tõusnud ühes teenistusvanuse lisaga kuni nimetatud välismaalaste poolt praegusaadava tasuni.“ (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 5-a vastu võetud.

Aruandja E. Sulg kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega §§ 6—8.

§ 6. Eradotsendile, samuti teistele õppejõududele, kelle loengud asjaomase teaduskonna poolt soovitavaks tunnistatud, võib ülikooli valitsus ülejäävatest palgakrediitidest või nende puudumisel ülikooli erisummadest maksta kuni 3-tunnilise normini 20.000.— marka semestritunni eest.

§ 7. Ülikooli õppejõududel, kes teaduskonna loal ja ülikooli valitsuse kinnitusel välja kuulutanud erilised ülikooli poolt antava tasu alla mitte kuuluvad loengud, on õigus kuulajailt saada loengumaksu ülikooli nõukogu poolt määratud ja haridusministri poolt kinnitatud suurus.

§ 8. Praktiliste tundide eest makstakse §§ 2. 3. 4. 5. 6. ja 7. ettenähtud juhtumistel 75% teoreetiliste loengute ja õppetundide tasumäärast.

J. Piiskar (stp): Nagu ma juba eelpool tähendasin, on tarvilik sisse võtta lektorite tundide kohta uus paragrahv, vastavalt eelmisele seadusele. Minu poolt ettepandiv uus paragrahv on sõna-sõnalt endise paragrahvi sarnane, ainult summa on muudetud. Enne makseti lisatundide eest 700 marka,

minu ettepaneku järgi aga 800 marka. Paragrahvis on see küll vormuleeritud teisiti, nimelt oli endises paragrahvis öeldud, et lisatasu semestritunnist antakse 4.200 marka, nüüd 4.800 marka.

Minu poolt esitatav paragrahv kõlaks järgmiselt: „§ 8-a. Filosoofia teaduskonna lektoritele makstakse tundide eest, mis nemad üle 6 nädalatunni annavad, lisatasu 4.800 marka semestritunnist.

Juhataja **R. Penno:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 8-a vastu võetud.

Aruandja **E. Sulg** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega §§ 9—11.

§ 9. Ülikooli raamatukogu juhatajale arvatakse sama palk ja teenistusvanuse tasu, nagu korralisele professorilegi, kui ta oma kvalifikatsiooni poolest nende kohta seatud nõuetele vastab. Ei vasta tema neile nõuetele, siis määratakse temale tasu ülikooli valitsuse poolt haridusministri kinnitusel vastavalt tema kvalifikatsioonile kas dotsendi või erakorralise professori palga suuruses.

§ 10. Kodumaal õppivale ülikooli teaduslikule stipendiaadile makstakse toetusraha 9.000 marka kuus ja välismaal õppivale — ühes reisikuludega — kuni 56.500 marka, mis makstakse välja kas vastava välisriigi või mõnes muus kindelvaluutas. Kui palju viimati nimetatud määrast võib stipendiaatidele lubada üksikutes välisriikides, määrab ülikooli ettepanekul kindlaks haridusminister kokkuleppel rahaministriga. Peale selle saavad nad lasteabiraha riigiteenijatega ühistel alustel ja määral.

§ 11. Ülikooli ametnikkudele, teaduskondade tehnilistele abijõududele (assist. jne.) ja ülikooli teenijatele makstakse palka, teenistusvanuse, ületunni ja ametisõitide tasu ning lasteabiraha vastavalt riigiteenijatele ettenähtud normidele.

Aruandja **E. Sulg** (loeb):

„§ 12. Käesolevas seaduses ettenähtud tasunormid loetakse maksvaks arvates 1. aprillil 1927. a. Ühes sellega kaotab oma maksuvuse Riigikogu poolt 20. veebruaril 1923. a. vastuvõetud Tartu ülikooli õppejõudude ja eripalgaliste ametnikkude palgaseadus („Riigi Teataja“ nr. 26 — 1923. a.)“

Selles paragrahvis on trükiviga. Nimelt on väljajagatud eksemplarides märgitud 20. veebruar, peab olema 8. veebruar.

Juhataja **R. Penno:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 12 vastu võetud.

(Sekretäri kohale asub abisekretär **J. Piiskar.**)

9. Riigi arvetes summade ümarakstegevise seaduse § 4-da muutmise seadus — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Jürman** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkirja tekst.

Riigi arvetes summade ümarakstegevise seaduse § 4-da muutmise seadus.

Ajutise valitsemise korra § 12-a põhjal Vabariigi Valitsuse poolt 28. sept. 1921. a. vastuvõetud („R. T.“ nr. 86 — 1921. a.) riigi arvetes summade ümarakstegevise seaduse § 4-ja muudetakse ja pannakse maksma järgmiselt:

§ 4. Maksukäskude, tshekkide, arveraamatute üksikute lausete, iga eraldi väljamaksu summad võivad olla täismarkades, kusjuures üks kuni viiskümmend penni ära jäetakse ja viiskümmend kuni sada penni terve margana summale juurde arvatakse.

Juhataja **R. Penno:** Üldkomisjoni aruandja rkl. Holberg'i puudumise pärast jääb vahele Vene Nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seaduse täiendamise seadus III lugemisel.

10. Tallinna Raekoja platsi korraldamiseks kinnisvara sundvõõrandamise seadus — II lugemisel. Üldkomisjoni aruandja **V. Hasselblatt** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkirja ja §§ 1—4.

Tallinna Raekoja platsi korraldamiseks kinnisvara sundvõõrandamise seadus.

§ 1. Tallinna Raekoja platsi korraldamiseks sundvõõrandatakse Tallinna linnale Raekoja platsil asuv kinnisvara kinnistu nr. 290-B, mis sisaldab $2^{37}/_{49}$ ruutsülda linna obrokimaad ühes selle maa peale ehitatud ühekordse hoonega.

§ 2. Sundvõõrandatud kinnisvara eest maksab Tallinna linn senistele omanikkudele tasu vastavate seaduste järgi.

§ 3. Sundvõõrandamise teostab siseministerium.

§ 4. Tallinna linnal on õigus peale tasumaksimist sundvõõrandatud kinnisvara oma nimele kinnistada.

Juhataja **R. Penno**: Üldkomisjoni aruandja rkl. Jõeääre puudumise pärast jääb vahele rahukohtu trahviseaduse täiendamise seadus — II lugemisel.

Riigikogu asub järgmise päevakorra-punkti arutamisele. (Hüüded: Vaheaeg.) On tehtud ettepanek, määrata vaheaeg. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 11.40 min.

Pärast vaheaja jätkub koosolek kell 12.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Juhataja **K. Einbund**: Riigikogu koosolek kestub. Riigikogu asub vahelejäänud päevakorra-punktide juurde.

11. Vene Nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seaduse täiendamise seadus — III lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **J. Holberg** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja sissejuhatav osa ühes § 4.

Vene Nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seaduse täiendamise seadus.

Vene Nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seadus („R. T.“ nr. 31 — 1926. a.) täiendatakse järgmiste uute paragrahvidega:

§ 4. Kõik kahjutasunõudmise asjad, mille kohta käesoleva seaduse § 2. põhjal on teatatud tasusaamise soovist ja mis sisuliselt ei ole otsustatud linna, maakonna või ajutise komisjoni poolt (seadus nr. 168 — „R. T.“ nr. 88/89 — 1921. a.), vaadatakse läbi ja otsustatakse peakomisjoni poolt.

Aruandja **J. Holberg** (loeb): § 5. Käesoleva seaduse järgi tasutakse kahjud ja rekvisitsioonid üksikule isikule või asutusele kuni ühe miljoni margani; kahju osa üle selle summa arvesse ei võeta.

V. Hasselblatt (sks): Ma luban enesele korrata ettepanekut, mis teisel lugemisel tegin, nimelt § 5 välja jätta. Ma juba seletasin,

missugused juriidilised põhjused selle paragrahvi väljajätmiseks on. Nimelt kui võtame kahjusaajad, siis näeme, et mõnele maksetakse 100%, teisele 5%. Suurematest kahjusaajatest on meile teada ainult üks, nimelt Kreenholm. Tema kahju ulatab 200 miljonini, kuna tahetakse maksta ainult 1 miljon. Tähendab, et Kreenholmile tahetakse maksta ainult üks kahesajandik, millega oleks see põhjendatud? Meil ei ole teada, et veel edaspidi sarnaseid kahjusid ei tehta, mida pärast riik peaks tasuma, ja sellepärast ei oleks õiglane käesolevat seadust sel kujul vastu võtta. Kui nüüd tahetakse teha erandeid ja ühele maksta 100%, teisele hulga vähem, siis demoraliseeriks sarnane teguviis kodanikke. Kui siin nüüd asutakse sellele seisukohal, et tasumaksimine sünnib riigi või fiskuse huvides, siis kuidas võime ametnikkudele palku korraldada. Peame siis korraldama maksuseadused samal meetodil „kodanikkude huvides“. Kui võtame õigusliku seisukoha meie kodanikkude ja riigi vahel ja ühtlasi võtame vastu selle seaduse, mis ei käsita meie kodanikke üheõigusluse seisukohast, siis oleks see väga halb loogika. Nii et see paragrahv ei ole kuidagi õigustatud. Ma tõin seda ette selleks, et Riigikogu sarnast paragrahvi vastu ei võtaks.

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Hasselblatt'ilt on ettepanek, § 5 tagasi lükata. Riigikogu liikmed teevad tarvilikud järeldused paragrahvi hääletamisel. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 5 vastu võetud.

Asun seaduseelnõu lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

12. Rahukohtu trahviseaduse täiendamise seadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja rkl. Jõeääre puudumise pärast täidab aruandja kohuseid üldkomisjoni abimees rkl. Anderkopp.

Aruandja **A. Anderkopp** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja tekst.

Rahukohtu trahviseaduse täiendamise seadus.

Rahukohtu trahviseadus täiendatakse järgmise § 47³:

§ 47³. Süüdlast selles, et ta 1) loata toime pani lumepalli või hüdrasüsteemi järgi kupongide, seeriaste või mingisuguste asjade müügi preemiatega raha, kaupade või asjade

näol või neid kuponge, seeriaid või asju laiali laotas; 2) avalikult väljakuulutatud küsimuste lahendamise eest preemiaid lubas, kui osavõtmine oli eriliselt maksustatud, karistatakse arestiga mitte üle kolme kuu või rahatrahviga mitte üle kolmekümmetuhande marga.

Juhataja **K. Einbund**: Sõna on korra kohta juhatause liikmel Liigand'il.

13. Riigikogu järgmise koosoleku aja ja päevakorra kindlaksmääramine. Abisekretär **O. Liigand**: Ma teen ettepaneku, ära pidada järgmine Riigikogu koosolek homme, kell 10 hommikul järgmise päevakorraga:

1. Eesti ja Läti vahel tolliuniooni teostamise lepingu, lõpuprotokolli ja selle lepingu juurde kuuluva lisaprotokolli kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

2. Riigiteenijate 1927./1928. eelarve-aasta haiguskindlustuse korraldamise seadus — Vabariigi Valitsuse ettepanek.

3. Riigivanema, ministrite ja riigikontrolöri tasude seadus — II lugemisel.

4. Perekonna-abiraha seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

5. Riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

6. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus nr. 2 — II lugemisel.

7. Tartu ülikooli õppejõudude ja eripalgaliste teenijate tasude seadus — III lugemisel.

8. Riigi arvetes summade ümarakstegevise seaduse § 4-da muutmise seadus — III lugemisel.

9. Tallinna Raekoja platsi korraldamiseks kinnisvara sundvõõrandamise seadus — III lugemisel.

10. Rahukohtu trahviseaduse täiendamise seadus — III lugemisel.

11. Üüriseaduse muutmise ja osalise kaotamise seadus — I lugemisel.

12. Palga alammäära seadus — sotsiaalkomisjoni ettepanek.

13. Uute linnade tuluallikate suurendamise ajutine seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

14. Eluaseme seadus — maakomisjoni ettepanek.

15. Riigi majapidamise aruande komisjoni esitis riigikontrolöri aruande kohta o/ü. „Revalise“ asjas.

16. Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

17. Lindudekodu asutamise seadus Kuresaare linna piiris asuvas „Väikeses lahes“ — üldkomisjoni ettepanek.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

14. Üüriseaduse muutmise ja osalise kaotamise seadus — I lugemisel. **M. Martna** (stp): Väga austatud Riigikogu liikmed! Üüriseaduse komisjoni ettepanekul on üüriseaduse ja üürnikkude seadusliku kaitse küsimus jälle Riigikogus päevakorral ja samuti küsimus, kas on üürnikkudel veel seaduslikku kaitset vaja või mitte. Kui seda küsimust asjalikult käsitada, on vaja teada, kas korterituru seisukord, see on korterite rohkus, on niisugune, et üürnikud küllaldasel määral korterit saada võivad, või mitte. Kui kortereid vähem on, kui neid vaja, siis on üürnikkude seaduslikku kaitset ära kaotada varane. Sellepärast tuleb selle küsimuse peale laiemas ulatuses vaadata. Aruandja härra Holberg tähendas oma kõnes ja rõhutas neid põhjusi, mis pärast või mille peale toetades võimalik oleks üüriseadust ära kaotada. Tema ütles, et Vabariigi Valitsuse poolt on antud suuremaid summasid väiksemate elukorterite ehitamiseks, ja nende summadega on tema arvates kortereid niipalju juurde ehitatud, et nendest sedavõrt puudust ei ole, nagu vast sel ajal, kus üüriseadus maksma pandi. Need suuremad summad, mille peale aruandja tähendas, ei ulatu aga kaugemale, kui 330 miljoni margani, ja nende 330 miljoni marga abil on aastate jooksul 1240 korterit juurde ehitatud. (Aruandja J. Holberg: Valitsus on ise ka kortereid ehitanud.) Neid arvusid härra aruandja ette ei toonud, ja ma ei saa neid ka arvustamise aluseks võtta. Minu teada ei ole riik kortereid suuremal viisil mitte juurde ehitanud, ja kui aruandja eriti selle peale tähendades rõhku pani, siis on selleks veel teisi tõendusid olemas, et tema väidet ümber lükata. Alles mullu ostis Vabariigi Valitsus kaitseleiidule maja, kus hulk kortereid sees oli, mis nüüd üürnikkudele enam tarvitada ei ole, vaid mis ametiasutuste alla on võetud. (Aruandja J. Holberg: Seal elab palju sõjaväelasi sees.) Need väited, mis aruandja selles suunas ette on toonud, ei kannata vähematki arvustust välja. Aruandja ei ole vaevakski võtnud selle peale näidata, kuipalju meil korte-

reid vaja on ja kuipalju neid tõepoolest olemas on. Kui tema seda oleks teinud, siis oleks isegi tema selle peale tulema pidanud, et meil suur korteripuudus valitseb. 1922. a. rahvalugemise aegu toimetatud korteritelugemine oli väga puudulik. Aga nendegi andmete põhjal on võimalik ära näidata, et meil korteritepuudus piirita suur on, ja need andmed, mis üüri-seaduse komisjon üüri-seaduse arutamise ajal sai, see on andmed, mis linnade ja alevite valitsused komisjonile saatsid, ei andnud ka teist pilti. Kahjuks ei ole aga komisjon neid andmeid küllalt asjalikult käsitanud, vaid ta on need, nii öelda, tarvitamata jät-nud, või on neist ainult seda tarvitanud ja seda rõhutanud, mis selleks soodne oli, et näidata, kuidas üürnikkude seaduslikku kaitset enam tarvis ei ole. (Aruandja J. Holberg: Oi, härrad Klesment, Schulbach ja Kink näitasid küll.) Et komisjoni vähemus seda tegi, selles ma ei kahtle, aga kui ma komisjoni seisukohast räägin, siis räägin ma komisjoni e n a m u s e seisukohast, ja sellest seisukohast, mida komisjoni aruandja siin esitab.

Mina olen rahvalugemise andmete ja nende andmete põhjal, mis komisjon linnade ja alevite valitsuste poolt sai, tabeli kokku seadnud, mis järgmist näitab. Kuid enne pean ma veel üht tähendama: üüri-seaduse komisjon, kui ta oma küsimused linnavalitsustele ja alevivalitsusele saatis, käis niisugust teed, mis õigeid andmeid anda ei võimaldanud. Komisjon soovis teada saada, kuipalju 1. juulil 1926. a. kuskil linnas või alevis inimesi asus. Meil on aga teada, et mitte 1. juulil kõige rohkem inimesi linnades ja alevites ei ela, välja võetud ehk Kurressaar ja Haapsalu, suvituskohad, kus 1. juulil arvatavasti küll kõige rohkem inimesi elab, kuna teistes kohtades talvel elanikkude arv suurem on. Linnad ja alevid peavad sellele suuremale arvule kortereid muretsema. Sellepärast oleks tähtsam teada saada olnud, kuipalju elanikke just talvel, novembri- ja detsembrikuul linnades ja alevites elab. (Aruandja J. Holberg: Seda annavad, härra Martna, rahvalugemise andmed!) Komisjon vajas aga hiljemaid andmeid! Kui oleksid rahvalugemise andmed seda andnud, siis poleks ometi komisjonil tarvis olnud neid küsimusi välja saata. (Aruandja J. Holberg: Rahvaarv on meil ju vähene-nud.) Ainult sel aastal, kus andmed näitavad, et surevus sündimisest suurem. Seni oli ikka teatav juurdekasv olemas. Nõnda siis küsimuste nõutamine oli sellest seisukohast vaadates juba puudulikul alusel, ja Tallinna linnavalitsus oma vastuseandmise juures on selle peale ka tähelepanu juhtinud, et mitte

suvel kõige rohkem inimesi linnas ei ela, vaid talvel.

Mis puutub vähematesse linnadesse ja alevitesse, siis on käega katsutav, et inimesed suvel teataval määral maale tööle lähevad ja sügisel, kui põllutöö lõpeb, linnadesse ja alevitesse tagasi tungivad, sest et neil maal kortereid saada ei ole. Tähendab, talvel on korteritarvidus suurem, või talvisest elanikkude arvust tuleb igatahes mõõtu võtta, mitte suvisest. Kui selle peale vaadata, missugused andmed meil korterite, elanikkude-üürnikkude vahekordadest, elamise tihedusest, korterite halbtusest jne. saadaval on, siis luban enesele siinkohal mainitud andmete põhjal järgmist ette kanda: Tallinnas oli 1926. a. — 126.557 elanikku, s. o. umbes 2000 vähem, kui talvel 1922. a. Leibkondade arv, nende üksuste arv, kes kortereid vajavad, oli Tallinnas 45.200. Kortereite arv oli — 1922. a. 32.448, 1926. a. — 34.776. Tähendab, me leiame, et Tallinnas oli 11.780 korterit vähem kui leibkondi. Viletsate, see on 1—2-toaliste korterite üldarv oli Tallinnas — 28.890, või 83 viletsat korterit 100 hulgas. 10 leibkonna, see on 30 või 28 inimese kohta on Tallinnas 7,47 korterit. Elanikkude arv 1—2-toalistes, see on viletsates korterites oli Tallinnas 91.058, see on 74,64%. Nende elanikkude arv, kus 2 hinge või rohkem ühes toas elab, on 93.266.

Ma juhin austatud Riigikogu liikmete tähelepanu veel sellele, et kortereid, kus iga toa kohta 2 või rohkem hinge tuleb, loetakse üleliiga täiskiilutud korteriteks. Niisuguseid üleliiga täis kortereid on Tallinnas 77,3%. Kui aga veel teisi andmeid võtame ja vaatame, kuipalju on Tallinnas niisuguseid elanikke, kes 4, 5, 6 kuni 7, 10, 12 ja isegi kuni 20 inimeseni ühes toas elavad, siis ulatub nende arv 47.472 peale, või 10.000 kohta on 3.900 inimest, kes 4 või rohkem hinge ühes toas elavad. Võtame siia teatud mõõtarvu. Tallinnas tuleb keskmiselt ühe toa peale elanikke — 2,30. Kui meie selle keskmise arvu võtame ja seda arvustada tahame, siis võiks öelda — see ei ole väga suur elamistihedus. Aga kuidas seda keskmist arvu võtta, selleks lubage teatavaks teha Sheitsi korterilugemise ja sealsete statistikute arvamist. Nimelt öeldakse seal, et kui keskmise arvuga rehkendada, siis ei saa igakord õiget pilti. Kui aga vaadata, kuipalju inimesi elab 4—7 hinge ühes toas, siis näeme, et Bernis 270, Baaselis 145, Genfis 809, Zürichis 90. See manitseb keskmiste arvude tarvitamisel ettevaatusele.

Kui keskmiste arvudega Tallinna korteriolusid hinnata tahaksime, siis paistaksid nad meile vähem halvad, kui nad tõepoolest on. Kui Zürichis, 205.000 elanikuga linnas 90

inimest 4 kuni 7 pead ühes toas elab, siis on Tallinnas vastav arv 47.472 või kui kümnetuhande peale ümber arvata, siis tuleks Zürichis neid, kes 4—7 pead ühes toas elavad, 10.000 kohta 4,5 inimest, Tallinnas aga iga 10.000 kohta 3.900 inimest! (K. Tonkman, põl: Noh, mis see siis tähendab?) Et see härra Tonkman'ile midagi ei tähenda, selle juures ma ei kahtle.

(K. Tonkman, põl: Oleks meil ehituseadus praegu arutamisel, siis teine asi....) Üüriseaduse juures tähendab see seda, et kui üüriseadus ära kaotatakse, siis tõusevad üürid, ja kui tõusevad, siis on selle tagajärg see, et elamistihedus suureneb, ja meie näeme siis, võib olla tuleval korterilugemisel, et 10 tuhande elaniku kohta ei tule mitte 3.900, vaid rohkem — võib olla 4.900 hinge, kes 4 ja rohkem hinge ühes toas elama peab. (K. Tonkman, põl: Ega üüriseadus maju ei ehita!) Meie oleme oodanud, et härra Tonkman neid ehitaks. (H. Rebane, põl: Üüriseadus hakkab takistama majade ehitamist.)

Tartus on olud järgmised: Tartus loeti 1922. a. 54.000 elanikku, aga talvel 1926. a. — 58.582 elanikku. Kui 58.582 elanikku leibkondadeks jaotame nagu Tallinnas, siis saame keskmise arvu, see on 2,8 hinge iga leibkonna kohta, või teiste sõnadega 10 leibkonna kohta 28 inimest. (Aruandja J. Holberg: Ei tea, kas Tartus tuleb aga nii, see on oletus.) Kõik niisugused arvamised on teataval määral oletus, see on nõnda kaua, kui korterilugemisi toime ei ole pandud. Seni ei saa aga ilma niisuguste arvamisteta edasi.— Kui meie hiljem nende andmete juurde tuleme, mis teie komisjonis saite, ja kui teie oleksite püüdnud neid tarvilikult ümber rehkendada, siis oleksite teie leidnud, et leibkonna keskmine suurus 2,8 ja kolme hinge ümber kõigub, nõnda näiteks Sindis; Kärđlas vähe suurem, Jõhvi alevis aga hoopis väiksem, sest alevivanem on ühtlasi majaomanikkude seltsi esimees. (Aruandja J. Holberg: Just vastuoksa, seal ei ole töölisteperekondi nii palju.) Harilikult näeme, et tööliste perekonnad võrdlemisi suuremad on. Prantsusmaal näiteks, kui võtta terve Prantsusmaa perekondade suurus, siis näeme, et see on väiksem kui tööstuspiirkondades, siin on perekonnaliikmete arv suurem, koguni märksa suurem kui Pariisis või teistes kohtades, mis mitte tööstusrikkonnad ei ole. (Vahelhüüe K. Tonkman'i, põl poolt.) Tartus on selle arvestamise järgi 21.000 leibkonda. Ja Tartu suunas võib seda täie õigusega võtta, peaks isegi seda keskmist arvu veel vähendama, sest seal on palju üliõpilasi, kes üksinda omaette elavad

ja igaüks neist moodustab leibkonna oma ette. (Aruandja J. Holberg: Mis ta siis kahe toaga teeb?) Ma räägin praegu Tartu oludest ja just ühetoaliste korterite pidajatest leibkondadest.

Tartus on selle järgi vähemalt 21.000 leibkonda. 1922. aastal oli seal kõigest 15.542 korterit, kuupalju 1926. aastal oli, seda ei ole linnavalitsus teatanud, ta ei teadnud seda isegi... Selle järgi näeme, kui võrrelda korterite arvu leibkondade arvuga siis seisavad vastastikku 15.542 korterit ja 21.000 leibkonda. Kortereid on selle järgi ka Tartus liiga vähe. — Viletsate korterite üldarv on seal 12.410 või 100 korteri hulgas viletsaid kortereid 80 ja 10 leibkonna peale on 7,9 korterit. Elanikkude üldarv ühe- ja kahetoalistes korterites on 35.138, see on 58.000 elanikkude arvust 35.138 ehk 69,6%! Nende arv aga, kes 2 ja rohkem hinge ühes toas elavad, on 32.788 ehk 64,1%. Nende arv, kes 4 hinge ja rohkem ühes toas elavad, on 13.788 ehk 27,4%. Me näeme, kui kõrgemat, halvemat elamistihedust Tallinnaga võrdleme, et Tartu olud vähekesse paremad on. Aga kui seda arvu Zürichiga võrrelda, kus oli 10.000 kohta 4,5 inimest, kes 4—7 hinge ühes toas elas, siis näeme, et see arv Tartus on 10.000 kohta 2.740! (Aruandja J. Holberg: Need on vabalt võetud arvud.) Ma oleksin ju Teile väga tänulik, kui ka Teie neid arve omal kombel vabalt oleksite tarvitada katsunud. Teil oli võimalus komisjonis seda teha. (Aruandja J. Holberg: Ma võin vastupidi teha, et Tartus jääb kortereid üle.) Katsuge ometi seda kunsti, Teie jääte selle juures kahtlemata kimpu. — Komisjoni esimehena ja nüüd aruandjana oli Teie kohus korterioludest sellast ülevaadet muretseda ja siin ette kanda!

Narvas oli talvel 1926. a. 20.320 elanikku, leibkondadesse jaotades 9.428 leibkonda. 1922. a. oli 8.105 korterit, 1926. a. 8.111 korterit. Tähendab, kui leibkondade ja korterite vahet vaadelda, siis leiame, et kortereid vähem on 1.599.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **R. Penno.**)

Viletsate korterite arv, see on ühe- ja kahetoaliste korterite üldarv on 7.082 ehk 87,4%. See on suurem kui Tallinnas ja Tartus, ja siin tuleb kümne leibkonna peale 8,6 korterit. Elanikkude üldarv ühe- ja kahetoalistes korterites on 21.825 ehk 81%, võrdlemisi veel rohkem kui Tallinnas ja Tartus. Nende arv, kes 2 ja rohkem hinge ühes toas elavad, on 20.975 ehk 77,6%, see on vähekesse rohkem,

kui Tallinnas. Nende arv aga, kes 4 ja rohkem hinge ühes toas elavad, on 9.866, ehk kümnetuhande peale 3.650, natukese vähem kui Tallinnas.

Siis Pärnu olud. Seal loeti 1926. aastal 21.231 elanikku. Siin olen kolm hinge leibkonna peale võtnud, see on natukene kasulikum arvestus üüriseaduse ärakaotamise pool-dajatele. Tegin seda Pärnu vähe teistsuguseid elamiseolusid arvesse võttes. Pärnus on 7.140 leibkonda ja 6.000 korterit. Meie näeme, et siingi 1.252 korterit vähem on kui leibkondi, juurde arvamata korterite protsent, 3—5%, mis alaliselt tühjad peaksid olema korterite parandamise ja korraldamise mõttes ja korterituru reguleerimise mõttes. Seda tuleb ka teiste linnade suunas meeles pidada. — Kümne leibkonna peale tuleb Pärnus 8,5 korterit, ühe- ja kahetoalistes korterites elab 12.544 inimest. Neid, kes 2 ja rohkem pead ühes toas elavad, on 11.118 inimest ehk 60,1%, neid aga, kes 4 ja rohkem pead ühes toas elavad, on 3.819 ehk 20,6%. Niisugused on Pärnu korteriolud ja niisugustena vaadelduna on nad vähe paremad kui Narvas, Tartus ja Tallinnas.

Valga korteriolud on järgmised: Talvel 1926. a. elas seal 14.846 inimest, leibkondadesse jaotatult 4.950 leibkonda. 1922. a. oli kortereid 2.963 ja 1926. a. aga 3.787, see on 824 korterit on juurde ehitatud, elanikke aga juurde tulnud 1922. — 1926. a. üle 4.000. Kuna talvel 1922. aastal elanikkude arv ulatus 10.334 peale, oli nende arv 4 aastat pärast seda 14.846. Kortereid on siis ka Valgas vähem, kui neid vaja oleks, ja nimelt 1.163 korterit. (Aruandja J. Holberg: Valgas on tühjad majad, ei ole korterit kuskile panna. — J. Sepp, mo: Valgas tõmmatakse majad lihtsalt maha.) Mina opereerin nende andmetega, mis 1922. a. saadud ja mis nüüd üüriseaduse komisjonile saadetud! (Aruandja J. Holberg: Sõjamehed räägivad, et Valgas on hea elada, korterid odavad, võta niipalju kui tahad.) Elanikkude üldarvust Valgas elab ühe- ja kahetoalistes korterites 7.264 inimest, see on 77%, mis on isegi suurem kui vastav protsent Tallinna kohta. Tallinnas on see 74%, Valgas aga 77% elanikkude üldarvust. Nende arv, kes 2 ja rohkem hinge ühes toas elavad, on 5.656 ehk 59,9%, ja nende arv, kes 4 ja rohkem pead ühes toas elavad, on 1.604 — ehk 17%, see on 10.000 elaniku kohta 1.700 hinge. Me näeme, et Valgas kõige hädadohtlikum elamistihedus vähem on, kui Pärnus ja võrdlemisi palju väiksem kui Tallinnas, Tartus ja Narvas. Selles suunas võib küll öelda, et Valga korteriolud seni nimetatud

teiste linnade oludest vähekese paremad on, kuid ikkagi halvad küllalt. Et Valgas niisugune olukord valitsemas, seda peab iga inimene tunnistama, kes statistilisi arve silmas peab ja silmas pidada tahab. Kui siin vahele hüüti, ja seda on ka mõned minu rühmaseltsimehed kinnitanud, et Valgas tühje kortereid küllalt olla, kui lugu tõepoolest nii on, siis tähendab see seda, et rahva majanduslik seisukord niivõrt viletsaks on läinud, et nad ei suuda suuremaid kortereid pidada. (Aruandja J. Holberg: Aga teine võimalus on ka olemas, rahvas on vähemaks jäänud.) Mis kunsttükiga Teie seda tõendada saate? 4.000 on juurde tulnud pärast viimast rahvalugemist. (J. Sepp, mo: Aga endises Valgas on elanikkude arv vähem.) See vahe võib ju olla, seda, et naaberalevik Valgale külge liidetud, ei ole mina arvesse võtta võinud, sest et mul need andmed puudusid. (Vahelhüüe J. Sepa, mo poolt.) Kui see tõsi on, siis muutuvad asjaolud. (Aruandja J. Holberg: Narvas võeti ka ümberringi suured külad juurde.) Aga Narva elanikkude arv on ometi vähenenud, kuidas siis siin juurde võetud on. 1922. aastal oli Narvas 27.209 elanikku, nelja aasta pärast aga, see on 1926. aastal, 26.328. Kas on inimesed viletsate olude tõttu välja surnud või lihtsalt välja rännanud?

Nüüd Nõmme-Tallinn. Siin oli 1922. aastal 5.422 elaniku, 1926. aasta suvel 10.821 ja talvel 9.615. Siin näete, et suvituskoha tõttu on Nõmmel suvekuudel rohkem elanikke kui talvel. 1922.—1926. aastani tõusis see arv 5.400 pealt 9.600 peale, leibkondi oli 3.446 ja korterite arv 1.546, kuna korterite arv 1926. a. 2.382 peale on tõusnud. Sellest hoolimata, et seal 836 korterit juurde on ehitatud, on neid arvestamise järgi ometi vähem 1.164.—Viletsaid kortereid on 922 ehk 71% ja 10 leibkonna kohta on 6,9 korterit. Elanikkude üldarv, kes 1—2-toalistes korterites elavad, on 3.274, nende arv, kes elavad kaks ja rohkem hinge ühes toas, on 3.340 või 67,4%, see on natuke vähem kui Tallinnas. Nõndasama oli nende arv, kes 4 ja rohkem hinge ühes toas elasid, 1.303 või 10.000 elaniku kohta umbes 1.450.

Viljandi linna elanikkude arv on 1922.—1926. aastani vähenenud umbes 200 võrra; 1922. aastal oli seal elanikke 10.684, 1926. aastal — 10.458. Leibkondade arv aruande järgi 4.190. Kortereid oli 1922. aastal 3.042 ja 1926. aastal 3.460. 600 korterit vähem, kui leibkondi, ja kui juurde arvata ka need korterid, mis korterituru reguleerimiseks tühjad peaksid olema, tõuseks see arv üle 700. Viletsate korterite arv on Viljandis 2.422 ehk

87%. See arv on isegi suurem kui Tallinnas, aga vähem kui Narvas. 1—2-toalistes korterites elab 6.960 hinge ehk 74%. Nende elanikkude arv, kes elavad kaks ja rohkem hinge ühes toas, on 6.265 ehk 66,6%. Nende arv aga, kes 4 ja rohkem hinge ühes toas elavad, on 2.316 ehk 24,6%, see on 10.000 elaniku hulgas 2.260. See arv on natuke vähem kui Tallinnas aga suurem kui Valgas ja Pärnus.

Ka Rakvere kohta lugesime ajalehtedest, et seal korteripuudust ei olla. Seal on elanikkude arv 8.500 pealt 10.600 peale tõusnud, üle 2.000 hinge on juurde tulnud.

Korterite arv 1922. a. — 2.176, 1926. a. — 2.585, see on 409 korterit on juurde ehitatud, aga leibkondade arvule vastavalt siiski 1.215 korterit vähem, kui normaalsetel oludel vaja oleks. Viletsaid kortereid — 1.962, ehk 84,6 sajast. Iga 10 leibkonna kohta tuleb 7 korterit. Elanikkude üldarv, kes ühe- ja kahetoalistes korterites elavad — 5.665 ehk 74,5%. See on peaaegu nagu Tallinnaski. — Elanikkude üldarv — 2 ja rohkem hinge ühes toas — 5.639 ehk 74,2% ja elanikkude arv — 4 ja rohkem ühes toas — 2.156 ehk 29,7%.

Võrus. Elanikkude arv on siin 4 aasta jooksul ainult 26 võrra tõusnud. Talvel 1926.a. — 5.960 elaniku, 1922. — 5.934. Korterite arv 1922. a. — 1.398, 1926. a. — 1.522. Nii on Võrus 431 korterit vähem kui vaja. Viletsaid kortereid — 1.094 ehk 78%. (J. Mürk, mo: Palju kortereid üldse on seal? M. Laarman, põl: Rohkem viletsaid kortereid, kui kortereid üldse on.) Vabandage, 1.094, armas sõber, tuleb vahet teha, et seal üks nullikene vahel on. Elanikkude üldarv — ühe- ja kahetoalistes korterites — 3.538 ehk 70,8%, ja 2 ja rohkem hinge ühes toas — 2.801 ehk 76%. Nende arv, kes 4 ja rohkem hinge ühes toas elavad — 1.545 ehk 33%. See on 10.000 elaniku hulgas 3.300, Tallinnas 3.900.....

Haapsalu olud. Seal on elanikkude arv 1922. — 1926.a. ainult 161 hinge võrra tõusnud. 1922. a. — 4.378; 1926. a. — 4.539. Korterite üldarv 1922. a. 1.513; 1926. a. — 1.430. Arvetuse järgi 128 korterit vähem kui leibkondade arvule vaja. Elanikkude üldarv ühe- ja kahetoalistes korterites — 849 ehk 100 üürniku seas 68. 10 leibkonna jaoks on 9,5 korterit, see arv on parem, kui üheski teises meie linnas. — Elanikkude üldarv ühe- ja kahetoalistes korterites 2.453, 2 ja rohkem hinge toas — 2.630 ehk 62,6%. Nende elanikkude arv, kes 4 hinge ja rohkem ühes toas elavad — 952 ehk 23%. Me näeme, et elamistihedus Haapsalus on kõrgem, kui näiteks Pärnus. — Nende arv, kes neli ja roh-

kem hinge ühes toas elavad, on 952 ehk 23 saja seast, 2.300 — 10.000 elaniku seast. Ka see on halvem, kui Valgas ja Pärnus, hoolimata sellest, et Haapsalu tuntud suvituskohat ja väike linnake on.

Kuressaares on elanikkude arv 192 võrra tõusnud: 3.652-st 3.844 peale. Leibkondi on 1.281, kortereid aga ainult 988. Kuupalju 1922. a. juurde ehitatud, selle üle linnavalitsus andmeid ei ole saatnud. Tähen-dab, selle arvuga arvestades on umbes 300 korterit vähe. (J. Mürk, mo: No noh, kuna seal kirjutab linnavalitsus, et linn on suur.) Haapsalu linnavalitsus kirjutab just nõndasama. (K. Tonkman, põl: Ega Haapsalus siis korteritepuudust pole.) Ühe- ja kahetoalistes korterite üldarv on 547 ehk 54,7%. See arv on parem, kui üheski teises linnas, aga 10 leibkonna kohta ainult 7 korterit! (Aruandja J. Holberg: Haapsalu jaoks on juulikuu andmed väga kahjulikud.) Mina ei ole juulikuu andmeid võtnud, vaid talve andmed. Mina ei tee nii, nagu komisjon tegi. (Aruandja J. Holberg: Komisjon ei võtnud midagi neist andmetest.) Komisjon laskis enesele suvised andmed saata, selle peale rõhku panemata, et suvised andmed õiged ei või olla, ei Haapsalus ega mujal.

Elanikkude üldarv, kes ühe- ja kahetoalistes korterites elavad — 1.470 ehk 44,5%, mis parem, kui üheski teises linnas. Elanikkude üldarv, kes 2 ja rohkem hinge ühes toas elavad, on 1.362 ehk 41,2%. Ka see arv näitab vähe nõrgemat elamistihedust, kui teistes linnades. Viimane arv, kus 4 hinge ja rohkem ühes toas elavad, on 352, ehk 10,6%, see tähendab 10.000 peale tuleks 1.060. — Kuigi Kuressaare olud selles suunas teistest linnadest vähe paremad on, on nad siiski halvad küllalt, kui meelde tuletame, et niisuguseid elanikke näiteks Zürichis 10.000 kohta ainult 4,5 leiti. Kuressaares aga 1.060! Siit näeme, missugune vahe elamistiheduse vahel on. Ja kui mitte ainult Zürichi arvude juurde ei taheta jääda, siis võtame näiteks ka Kopenhaageni ja Helsingi võrdluseks. Kopenhaagenis on 10.000 seas niisuguseid elanikke, kes 4 ja rohkem hinge ühes toas peavad elama, — 221 ja Helsingis 407. Kuressaare ületab needki kaugel, hoolimata sellest, et Kuressaare väike linn on, saare peal asub, kus üldse elamiseks rohkem ruumi peaks olema. (K. Tonkman, põl: Ei noh, Kuressaares on ruumi küll, tühje maju on seal, härra Martna!) Kuulge, selles see halbtus võibki olla, et osa maju on tühjad, aga teistes elab 5, 6, 7 ja rohkem inimest ühes toas! —

Helsingis ja Kopenhaagenis on kaugemale jõutud, Zürichist rääkimata. (Vahelhüüe K. Tonkman'i, põl poolt.) Teie ei saa minule ometi seda selgeks teha, et Kuressaares kütmine kallim on kui Helsingis. Räägitakse, et Saaremaa kliima on nõnda pehme, et talvel metsas eefeud kasvavad. Mina ei ole seda ise näinud, aga minule on sellest kõnelnud. (Aruandja J. Holberg: Tüldpurskava mäe kraateri serval kasvab mõisa park.) Kui härra Holberg seda ütleb... (Vahelhüüe K. Tonkman'i, põl poolt.) Mina usun ka Teid vahest, kui Teie ütlete, mis minule tõenäolik paistab.

Paides on elanikkude arv vähenenud 190 võrra. 1922. a. — 3.440 ja 1926. a. — 3.256. Leibkondade arv — 1.850, korterite arv aga 1.185. Läänud aasta kohta ei ole andmeid. Olgugi et see linn väike on, aga ometi ei saanud Paide linnavalitsus andmeid. Üks inimene oleks Paide korterid paari päevaga üle lugenud. Tähendab kortereid on Paides umbes 230 võrra vähem, kui neid olema peaks. Viletsate korterite arv on 666 ehk 78,3% sajast, kümme leibkonda elab 8 korteris. Ühe- ja kahetoalistes korterites elab 2.141 hinge ehk 74%. Nende elanikkude arv, kes elavad 2 ja rohkem hinge ühes toas, on 2.211 ehk 76,3%; nende arv, kes 4 ja rohkem hinge ühes toas elavad, on 1.183 ehk 40,8%.

Pea siin austatud Riigikogu liikmete tähelepanu selle peale juhtima, et nende andmete järgi korteriviletsus Paides veel suurem on kui Tallinnas.

Tapa elanikkude arv oli 1922. a. — 2.518 ja 1926. a. talvel 2.583. Leibkondade arv — 940; korterite arv oli 1926. a. 774. Ühe- ja kahetoalisi kortereid oli 609. 10 leibkonna jaoks oli 8,2 korterit. Elanikkude arv, kes elasid ühe- ja kahetoalistes korterites, oli 2.038 ehk 85%. See on isegi Narva arvust suurem.

Nende elanikkude arv, kes 4 ja rohkem hinge ühes toas elasid, oli 1.076 ehk 45%; see tähendab 10.000 elaniku peale ümber rehkendades oleks seal 4.500 hinge, kes 4 ja rohkem hinge ühes toas peavad elama! — Türis on elanikkude arv 800 võrra tõusnud, 1922. a. oli neid 2.057, nüüd 2.818. Leibkondi — 945, kortereid 1922. a. 567. Läänud-aastane korterite arv ei ole teada. Ühe- ja kahetoaliste korterite arv on 532 ehk 90%. See on suurem, kui seni kuskil teises kohas on ette tulnud. — 10 leibkonna kohta on ainult 6 korterit. Ühe- ja kahetoalistes korterites elanikke — 1.570 ehk 75,5%, neid, kes 2 ja rohkem hinge ühes toas elavad — 1.610 ehk 80,5%, elanikkude arv, kes 4 ja rohkem hinge

ühes toas elavad, — 881 ehk 44%, see on 10.000 elaniku kohta ümber rehkendades saame 4.400!

Põltsamaa elanikkude arv on 2.170 pealt kasvanud 2.654 peale. Leibkondade arv oli 912, korterite arv 1922. a. — 645, 1926. a. — 736. Siin on 91 korterit juurde ehitatud. — Ühe- ja kahetoaliste viletsate korterite arv — 551 ehk 86%, 10 leibkonna kohta — 7,8 korterit. Elanikkude arv ühe- ja kahetoalistes korterites — 1.723 ehk 82%, elanikkude arv, kes 2 ja rohkem pead ühes toas elavad — 1.701 ehk 81%, nende arv, kes 4 ja rohkem hinge ühes toas elavad — 777 ehk 37%. — Ma loen uute linnade, see on endiste alevikkude arvud sellepärast ette, et näidata, kuidas elamistiheus ja korteriviletsus seal veel hädaohtlikum on, kui meie suuremas linnas Tallinnas ja suuremas tööstuslinnas Narvas. Kundas on elanikkude arv kasvanud 54 inimese võrra, 2.232 pealt 2.286 peale. 762 leibkonna kohta on ainult 557 korterit, see on umbes 227 korterit vähem kui vaja. Läänud-aastane arv on teadmata. Ühe- ja kahetoalisi kortereid 507 ehk 92%. Kümne leibkonna peale 7,3 korterit. Elanikkude arv ühe- ja kahetoalistes korterites on 2.044 hinge, see on 89 hinge sajast elab viletsates korterites! — Nende arv, kes kaks ja rohkem hinge ühes toas elavad, on 2.067 ehk 89,4%, kuna nende arv, kes 4 ja rohkem hinge ühes toas elavad — 1.419 ehk 61,7%. Kui Kunda elanikkude arv näiteks 10.000 oleks, siis elaks neist mitte vähem kui 6.170 hinge 4 ja rohkem hinge ühes toas! — Jõhvis oli elanikke 1926. a. 1.759 või 586 leibkonda ja — 1922. a. — 459 korterit. Kortereid umbes 145 vähe. Viletsaid ühe- ja kahetoalisi kortereid 397 ehk 88,2%. Kümne leibkonna peale tuleb 8 korterit. — Elanikkude arv ühe- ja kahetoalistes korterites — 1.359. Kümne leibkonna peale 8 korterit. Elanikkude üldarv, kes 2 ja rohkem hinge ühes toas elasid — 1.365 ehk 85%; elanikkude arv, kes neli ja rohkem hinge ühes toas elavad — 791, see on 49,4%. — Suure-Jaanis oli elanikkude arv 1922. a. 960, 1926. a. — 1.100, leibkondi umbes 360. Viletsaid kortereid 262, see on 84,5%; kümne leibkonna jaoks 9 korterit. Ühe- ja kahetoalistes korterites elab 732 hinge, see on 76%. Elanikkude üldarv, kes kaks ja rohkem hinge ühes toas elavad, oli 728 ehk 76%; neli ja rohkem hinge ühes toas elamast leiti 235, see on 24,5%. — Viimaks Petseri. (Aruandja J. Holberg: Mis see Petserion? Suur Veneküla.) Aga ta on üks imelik küla! (Aruandja J. Holberg: On teine õunapuuaed v a h e l.) Jah, oleks hea, kui õunapuuaedade vahel ka talvel elada saaks! 1922. a.

oli seal — 2.013 elanikku, 1926. a. üle 3.000. Tähendab: Petseri on kasvanud! Kui suur ta elanikkude arv talvel oli, seda ei ole teada. — Leibkondade arv on umbes 1000. Kortereid oli 1922. a. ainult 514. Elanikkude arv, kes kaks ja rohkem hinge ühes toas elasid, oli 1.727, neli ja rohkem hinge ühes toas — 1.048 ehk 52,4%. Need andmed näitavad, et Petseris elamistihedus hädaohtlikult suur on. (V a h e l h ü ü e aruandja J. Holberg'i poolt.) Väga hea, et Teie ometi midagi ka tõeks tunnistate! (A r u a n d j a J. Holberg: See on V e n e k ü l a.) Jah, Vene küla. (A r u a n d j a J. Holberg; See on h i n g e m a a.) Jah, hingemaa! Kuid Kundas on lugu veel viletsam, kas seal on ka hingemaaga tegemist! (A r u a n d j a J. Holberg: T ö ö s t u s!) Vaadake, tööstus ei suuda oma tööliste korteritki anda! (A r u a n d j a J. Holberg: J a e g a m e i e s e l l e s e a d u s e g a s a a k ö i k i n e i d k ü s i m u s i l a h e n d a d a.) Ma ütlesin juba, mis meie selle seadusega lahendada tahame: vähemalt niipalju, et elamistihedus korterites, nagu ta praegu on ja mis ometi iga inimese arusaamise järgi otse võimatu peaks olema, ei kasvaks!

Ma pean Petseri suunas veel järgmist ütleva. Petseri linnavalitsus ütleb oma vastuses, et temal korterite kohta andmed puuduvad, kuna ta need andmed 1922. a. kohta ometi rahvalugemise andmetest oleks leida võinud. Elanikkude arv 1. juulil „üle“ 3.000... Aga et korteripuudust ei ole, seda teab ka see linnavalitsus! Ja seda sellest hoolimata, et 1922. a. ainult 514 korterit loeti, kuna elanikkude arv seitsaadik tuhande võrra, see on kolmanda osa kasvanud on! — Kas on niisugustel vastustel mingit väärtust? — Ettekantud võrdlusarvud on nende andmete põhjal saadud, mis rahvalugemisel on saadud, ja mis riigi statistika keskbüroo ajuti on avaldanud ja täiendanud, ja nende andmete põhjal, mis linnade ja alevite valitsuste poolt komisjonile on saadetud. Ma olen need võrdlevad arvud kõige hoolega ja niisuguse tõelikkusega rehkendanud, nagu üks õiglase inimene üldse teha võib. Ei ole neid püüdnud kõverdada siia ega sinna. Aga nagu need arvud näitavad, valitseb meil äärmine korteripuudus ja -viletsus. Need on asjad, mille vastu me võitlema peaksime, kui me endid eurooplaste hulka tahame lugeda. Seda me peame tegema, sest me asume teiste Euroopa kultuurrahvaste seas, saame nende rahvaste kultuurist osa. Ka sellest, mis mujal korteriolude parandamise suunas kogukondade ja riiklikkude avalikkude asutuste ülesandeks peetakse, peaksime meie osa saama, see on osa saama arusaamisest, et korteriviletsuse vastu võitlemine ka meil möödapääse-

mata vajadus on. Austatud Riigikogu liikmed! Ma tahan mõnda ette lugeda ühest raamatust, mida lugupeetud rkl. härra Konstantin P ä t s omalajal ümber on pannud. See on Adolf Damaschke: „K o g u k o n n a o m a v a l i t s u s t e ü l e s a n d e d“. (A r u a n d j a J. Holberg: E i l e l o e t i j u b a.) Olge üsna rahul, ma neid kohti ei loe, mis eile loeti. Aga ma loen rohkem, kui eile loeti. Ja nimelt sellepärast, et teie neid väiteid, mis ma sellest raamatust ette loen, minu omadeks tembeldada ei saa, vaid peate need Adolf Damaschke omadeks võtma, ja mida teie liider Päts omalajal sedavõrt tähtsaks ja õigeaks pidas, et ta selle raamatu ümber pani. Ta ei oleks seda teinud, kui ta ei oleks Damaschke väiteid õigeaks pidanud, mis selles raamatus leiduvad. Sellepärast tunnen oma kohuse olevat, mõnda kohta sellest raamatust ette lugeda. Kõigepealt seda, mida omaaegne Saksa rahaminister, endine Frankfurti bürgermeister Miquel sotsiaalpoliitilises ühingu 1886. a. ette kandis. Ta on seal öelnud: „Mina olen kindlale otsusele jõudnud, et Saksa suurlinnades vaesemad rahvaliikmed alalise korterihäda all kannatavad, mis s a g e d a s t i k ü l l ka selle hariliku nähtuse tagajärg on, et väiksemaid kortereid tarvilikul arvul ei leidu; kuid alati on korterihäda põhjuseks väikeste korterite eest võetav võrdlemisi kõrge üür, mis inimesi ühelt poolt tervishoidlikult hädaohtlikkusesse ruumidesse kokku surub, teiselt poolt aga väiksemad korterid elanikkudega ülearu täis täidab“. Teie kuulete nüüd, et Miquel just sedasama rõhutab, mida mina olen rõhutanud. Ma loen selle koha veel kord ette: „...kõrge üür, mis inimesi ühelt poolt tervisele hädaohtlikkusesse ruumidesse kokku surub, 4 — 20 hinge ühte tuppa — teiselt poolt aga väiksemad korterid elanikkudega ülearu täis täidab“. — Tallinnas näiteks.

Leipzigigi linna andmed näitavad, kuipalju elanikud oma sissetulekust korteri peale välja annavad. Kelle sissetulek alla 1.100 marga on — ennesõjaaegsete arvude järgi — andis sellest 23% korteriüüriks. Sissetulekuga 1.100 — 2.200 — maksti korteri eest 19,02%, 2.200 — 4.300 sissetuleku juures — läks korteriüüriks 19,30%. Mida suurem aastane sissetulek, seda vähemaks jääb üüriosa, nõnda et näiteks need, kes 26.000 marka aastas sisse võtsid, maksid ainult 4,42% korteriüüriks. See on arusaadav ja meil just nõndasama... Berliinist kirjutatakse: „K ö i k t e i s e d t ö ö l i s t e e l u v i l e t s u s e d k a o v a d k o r t e r i h ä d a v a r j u“. Danzigist kirjutatakse: „Linn võiks odavate ehituskruuntide andmisega korterihäda teataval määral pehmenada, kuid linnavolikogus istuvad maja- ja suurkrundi-

omanikud, kes linna omavalitsuse tegevust ses sihis igal viisil raskendavad. Seepärast ei saa mitte enam kaua ilma politseiliku korteriülevaatuseta läbi“.

Magdeburgi valitsuse ringkondadest teatatakse järgmist: „Teataval määral tarvitati lisaks saadud palgaosad toiduhulga rohkendamise ja paremate korterite peale ära. Päris õige on see tõendus, et ametnikkude palkade tõstmine viimastel aastatel üldse korteriüüre on tõstnud, mis ka töölisi puudutab, ehk küll nende sissetulekuid mitte ei ole suurendatud, nagu see ametnikkude palkadega sündis“.

See ei ole meie olude kohta öeldud, kuid see kõlab ometi, nagu oleks meie olusid mõeldud.

Dresdeni 1899. a. aruandes kirjutatakse: „Teiselt poolt võis suuremas hulgas tööstuseharudes küll väikest, kuid siiski alalist palkade tõusmist märgata. Sellest ei või aga milgiltingimisel järeldada, nagu oleks tööliste majanduslik elu järgmärgatavalt paremaks läinud, sest et nüüd ka korterite üür ja eluülevõltpidamise kulud üldiselt kõrgemaks on tõusnud, kui nad seni olid“.

Mina olen mitmel korral toonitanud, et kortereid peab 100 peale 3—5 tühja olema, muidu ei oleks võimalik neid renoveerida ega annaks korteriturg ennast ilma selleta reguleerida. Ma loen paar rida selleks ette, et näidata, et see nõudmine mitte minu väljamõeldus ei ole: „Siin peab veel tähele panema, et äranägemise järgi umbes 4% kõigist korteritest tühjad peavad seisma, et võimalik oleks korteripuudust teatavates üksikutes järkudes nende abil kaotada; pealegi on selle nähtuse põhjuseks osalt ka see, et teatav protsent kortereid paranduste jne. pärast ajutiselt tühi peab seisma“.

Siin on tähendatud, et 4% peab korteritest tühi seisma, kuna mina olen 3—5% kõnelenud, tähendab 4% on keskmine korterituru nõudmine.

Damaschke kõneleb halastamata viisil täistuubitud korteritest. Niisugusteks halastamata viisil täistuubitud korteriteks tulevad meil kahtlemata need lugeda, kus 4 ja rohkem hinge, jah kuni 20 inimest ühes toas elab. Ja nõnda hädaohtlikult tihedalt koos elab Tallinnas üle 47 tuhande. Raamatuse loeme, et 1. detsembril 1900. a. Charlottenburgis, see on üks Berliini eeslinnadest, oli niisuguste täistuubitud korterite arv 1.361 ja seal pidi elama 9.051 inimest. Charlottenburg on elanikkude arvu poolest suurem kui Tallinn, ja selle suurema linna elanikkude hulgas oli

9.051 inimest, kes niisugustes oludes elama pidid, kuna meil, vähemas linnas 47.000 inimest sellega sunnitud on leppima. Ma arvan, see peaks meile ometi midagi kõnelema! Ja kui ma hiljuti oma partei uuest lehest üht hurjutust lugesin, et Saksamaal maa-tööliste 727 korteri hulgas 133 ühetoalist korterit leiti, mida ka meie lehes õigusega hurjutati. Aga minu armsad sõbrad ja parteikaaslased unustasid ära, et Tallinnas 727 korteri seas üle 500 niisuguse ühetoalise korteri on! Seda oleksime pidanud meie hurjutama! Edasi leiame Damaschke raamatust: „Tahetakse kogukondi tõsiselt korteriolude parandamisele õhutada, siis peab kõigepealt ühe hädaohtliku eelarvamise vastu välja astuma. Õige sagedasti korutatakse seda mõtet, nagu puudutaksid viletsad korteriolud „ainult“ vaesemaid inimesi, laialisi töölisteringkondi. Jõukamate ringkondade poolt, ka niisuguste poolt, kes maaga kaubitsejatest eemal seisavad ja kes ise viimaste tegevuse all kannatavad, nagu kaubanduse- ning tööstuseettevõtjad ja haritlased, ei avaldata sagedasti kuigi tungivalt soovi, korteriolude põhjalikuks parandamiseks kaasa aidata. „Mis see meisse puutub“? ütlevad ühed, kuna teised jälle arvavad: „Meie ei ole ju ometi nii rikkad, et igale inimesele hea korteri suudaksime muretseda. Kogukond ei tohi mitte ainult ühe elanikkudeklassi peale üli-suuri summasid kulutada. See ei ole ju meie asi, kas vaesemad inimesed nii või teisiti elavad“. Lausa sedasama ei ole meie omal pool küll veel kuulnud, aga sisult umbes sedasama, kui üldse selle kohta on mõtteid avaldatud. Siin tuleb mul meelde, et 1925. aastal... (M. Laarman, põl: Härra Martna, kas pikalt veel?)... ja seda ei tea ma veel praegu öelda. (M. Laarman, põl: Umbes arvata.) Ma ei taha ka siin paremale ega pahemale poole kalduda, kui soovite, ütlen pärast Teile kindlasti. Meie ei näe seda esimene kord, et Riigikogu liikmeid ainult see huvitab, kui kaua ühest asjast kõneldakse; mida kõneldakse, see on teine asi!

Ülemineval aastal peeti Helsingis korterireformi seltside kongress, ja sel kongressil oli küsimus päevakorral, kas on Soomes võimalik paremaid korteriolusid võimaldada. Seal astus üks riigiametnik ja sotsiaalpolitikus üles ja ütles sedasama, nagu ma siin Damaschke raamatust ette lugesin. Tema ütles: „Just sellepärast, et meie vaesed oleme, ei või meie lubada, et meie rahvas korteriviletsuse all kannatab. See ei vähenda mitte ainult üksikute inimeste majanduslikku jõudu, vaid see mõjutab ka riigimajanduse halvene-

mist. Sellepärast peame, kui meie tahame selle vastu võidelda ja kõige kallimat riigi vara, see on inimest, hoida, just korteriolude parandamise peale mõtlema ja seda teoks tegema.“ Me loeme siit edasi: „Selle vastu ei jõua küllalt suure rõhuga kuulutada, et korteriküsimus just niisugune küsimus on, mis kõiki elanikkudeklasse puudutab. Nüüd oleks juba liigne pikalt seletama hakata, et kõik rahvast murdvad külgehakkavad haigused enamasti ülemäärase elanikkudehulgaga õhu- ja valgusevaestes korterites pesitsevad. On aga mõllamas külgehakkavad haigused, siis ei halasta nad ka rikaste ja võimsate peale. Kogukondade kõige esimene tervishoidlik ülesanne ei seisa mitte uhkete haigemajade ja kosutuskohtade ehitamises, kuigi see kõik iseenesest ka väga tähtis on, vaid korteriolude tervemaks tegemises.“ Autor kirjutab eriti Hamburgi koolera ajast ja näitab, et just väiksed korterid koolera levitajad olid. Ta ütleb: „Koolerast on võitu saadud. Kuid teised haigused nõuavad omale vahetpidamata uusi ohvreid, nende hirmust mõju võidakse ainult sellepärast välja kannatada, et harjumine tuimaks teeb“. Harjumine on ka meid tuimaks teinud. „Siin võiks ainult tiisikuse peale tähendada, mis Saksa rahva käest iga aasta umbes 180.000 ohvrit nõuab, see on, igapäev langeb tema hoopide all 500 inimest, kes pealegi enamasti juba täisealised on.“ Missuguste arvudega meil arvestada tuleb, seda ei ole ma välja arvanud, aga et see arv ka meil suur on, seda oleme kuulnud arstide suust ja nende inimeste suust, kes rahva tuleviku pärast mures on. „Ikka rohkem ja rohkem hakatakse ka neis ringkondades, keda haigused kõige rohkem tabavad, sellest aru saama, kui suur side viletsate korterite ja tiisikusehaiguse vahel on“. Kui seda ka meie rahvast öelda võiks! Elsassi Mühlhauseni kohalik haigekassa kirjutab 1901. a. aruandes: „Just viletsates korterioludes leiame nii tihtigi tiisikuse ja jooksjahaiguse idud. Niisugused juhtumised ei ole harvad, kus kaks haiget sunnitud on ühes voodis koos magama...“

Kui me Tallinna linna tiisikuse järeelvalve lehe kätte võtame, siis leiame, et siin mitte ainult kaks, vaid isegi kolm ja enam inimest ühes voodis magamas on leitud, „pealegi nii, ... et ühe jalad teise pea poole on pöördud. Nii mõneski magamiseruumis, kuhu vaevalt üks voodi mahub, ei ole ühtki akent õhupuhasdamiseks“. Ja meil? Kõnelen teile ühe näite, kus korteriperemees õhuaknale rõngad külge kruuvis ja ütles: „kui sa akna veel kord lahti julged teha, siis panen taba ette!“. Korteri- peremees pidi nimelt kütma ja kartis selle-

pärast, et kallis küte aknast taeva alla voolab... (K. Tonkman, põl: See on küll üks üleannetu korteriperemees.) Noh, armas kaasläänlane, meie lääne rahva seas oli mitte väga ammu tagasi kõnekään, väga harilik ütetus: ega ma ometi taevaalust suuda soojaks kütta! Uks pandi kinni ja aken ei olnud lahtitehtav... (V a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : A g a s e l l e e e s t o l i d s e i n a d h ö r e d a d .) Seinad olid küllalt tihedad, nii et kui uks kinni oli, siis paari minutiga ulatas ving põrandani... (V a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : A g a s i i s k i e l a t i s a j a a a s t a n i .) Edasi kõneleb meie autor: „Kohalikkude haigekassade keskuhisuse 9. aastakoosolekul, mis 5.—8. oktoobri 1902. Hamburgis ära peeti, jõuti otsusele, et „haigekassad rahva seas mõllavate haiguste laialilagunemise vastu kõige paremini sel viisil võivad võidelda, kui nad korteriolude varjuküljed avalikuks teevad ja neid kõrvale katsuvad tõrjuda“. Mulle on sageli ette heidetud, ja ma olen ise ka sellele äratundmisele jõudnud, et kasulikud oleks, kui mitte mina ei räägiks, vaid kui teised seda teeksid. Aga rääkijaid on siiski niivõrt vähe. Ma leiain lugupeetud autori väidetest mõnda julgustavat, kui tema ütleb, et korteriolude varjukülgede avalikustegemine tähtis on. . . Ka mina olen püüdnud Eestis korteriolude varjukülgi avalikuks teha ja ma tohiksin küll ka loota, et seda ka minule mingisuguseks teeneks loetakse. (Chr. Kaarna, tõer: H ä r r a T o n k m a n l e i a b , e t L ä ä n e m a a v i n g u g a t u b a d e s s a i s a j a - a a s t a s e k s e l a d a , p r a e g u o l e v a t s e e a g a k a h t l a n e .) Muidugi, need, kes saja-aastaseks elasid, aga kes seal varemalt ära surid, need ei elanud mitte saja-aastaseks. (J. Vain, stp: H ä r r a M a r t i n s o n v ö t a b o m a m a j a l k o h e k o r s t n a m a h a , m u i d u s u r e b j u b a 60 - a a s t a s e l t ä r a .)

Vast lepите sellega, et ma veel mõned read ette toon: „Nagu avaliku elu tegelased, nii on ka teadlased ühesugusel arvamisel, et tiisikus tervisevastastes elamis- ja töötamisruumides omale kõige kergemini saaki leiab.“ Selle tõsiasja peale juhtis Londoni tiisikus-kongressil 1901. a. koosolijate tähelepanu professor Koch ja ütles järgmist: „Kongressi arvamise järgi mõjuvad töölisteklassi eluruumide ülemäärane täisolek, puudulik õhuvahetus, niiskus ja üldiselt tervisevastane seisukord selleks kaasa, et töölisel tiisikuseidude vastu nõrgaks jäävad, ja see haigus nende seas maad võtab.“

Ja nagu kehaliku tervisega, on lugu ka kõlblise tervisega.

„Ei ole pikemalt tarvis seletada, kuidas prostitutsioon ehk porduelu ning joomatõbi täistuubitud viletsatest korteritest välja voogavad ja kuidas nad siis oma hävitava mürgiga kõigi rahvaklasside sekka tungivad.“

Ühes Saksi sisemiste asjade ministeeriumi ringkirjas, milles selle peale tähelepanu juhitakse, et „enam kui pooled Saksi kuningriigi elanikud raskete ning viletsate korteriolude all kannatavad“, pannakse õigusega iseäralikku rõhku just korteriolude kõlblise külje peale:

„Sel mõõdul, kui palju korteriolud soovida jätavad, nõrgeneb elanikkude üldine kehalik töö- ja vastupidamisevõim, tärkavad teatavad rasked haigused, iseäranis soetõbi, tiisikus ja siifilis ehk kuritõbi ning lagunevad rahva seas laiali, hävinevad kõlblus ja rahulik meeolu, sumbub hariduslik tung; sellega ühes kannatab aga ka iga üksiku kodaniku ja terve rahva hea käekäik.“

Kuulus kriminalist professor v. Liszt juhtis 1899. aasta lõpul oma esimeses ettelugemises Berliini ülikoolis kuulajate tähelepanu selle tõe peale, et mõistlikul korteriolude uuendusel kriminaalseaduse kohta palju suurem tähtsus on, kui tosinal uutel nuhtluseparagrahvidel.

„Mitmeti tähelepanemiseväärt on need sõnad, mis Austria kroonprints Rudolf 1887. a. avaldas: „Riikide ja seltskonna kõige kallim varandus on — i n i m e n e. Igal üksikul elul on teatud väärtus. Seda väärtust alal hoida ja võimalusepiirideni kaitsta ei ole mitte ainult ligimesearmastuse nõue, vaid see on kõigi ühiseluvormide tähtsam ülesanne.“

Ja Franklin avaldab seda mõtet järgmisel lihtsal kujul: „Avalik tervishoid on avalik heakäekäik.“

Need on niisugused mõtted, mida iga õiglaselt mõtlev inimene tõena alla kriipsutama peab. Selle vastu ei saa ometi vaielda. Aga kahetsedes pean tunnistama, et selle raamatu ümberpanija härra Päts ise selle riigimehena nagu oleks ära unustanud! Meil oli kord sellest siin kõne, aga ma ei taha seda praegu meelde tuletada. Meie praegune Riigivanem härra Teemant ütles, et ta oma eelkäijast, härra Pätsist, keda ta väga targaks meheks peab, mis kindlasti ka õige on, eeskuju võtab. Ma oleksin soovinud näha, et Riigivanem selles asjas mitte härra Pätsist eeskuju ei oleks võtnud! (V a h e l h ü ü e!) Vahelhüüdja tuletab meelde, et just härra Pätsi valitsus olla elukorterite ehitamiseks raha võimaldanud. Jah, see on õige, seda olen ma ikka õelnud: aga seda laenu ei antud mitte teatava ehituspoliitika läbiviimiseks, vaid seda anti nii, nagu mõnikord kerjusele, et temast lahti saada....

Nüüd, mu härrad, ma loen siit raamatust veel korteri suuruse kohta mõned read. Teil

ehk on meeles, et ka mina olen rääkinud, et iga inimese kohta korteris vähemalt 20 kantmeetri hingamise õhuruumi peaks olema, ruumi, mis ahju, kapi ja asjadega kinni pandud ei ole. Selle kohta leidub siin:

„Suurem hulk tervishoiteadlasi nõuab 20 kantmeetrit õhuruumi iga inimese kohta, kusjuures nad aga ahje, toaasju jne., juurde ei arva. Erisman — endine Moskva professor, pärastine Zürichi linnanõunik, tervishoiu eriteadlane — nõuab 24—50 kantmeetrit, Schuster 33 $\frac{1}{3}$ kantmeetrit, Sonderegger 5 meetrit pikuti, 3 meetrit laiuti ja 3 meetrit kõrguti, see on 45 kantmeetrit õhuruumi. „See osa, mille võrra vähemaga lepitakse, langeb saatusele vabaks tarvitamiseks.“ Flüge nõuab inimese kohta eluruumides vähemalt 16 kantmeetrit õhuruumi, Uffelmann — 20 kantmeetrit. Saksa ja Inglise kasarmutes nõutakse inimese kohta vähemalt 15 kantmeetrit õhuruumi. Plötzensee vangimajas — Berliini juures — on üksikkambrites 28,15—29,03 kantmeetrit õhuruumi. Austria vangikodades 26—27 kantmeetrit. Kõigevanemate Preisi vangikodade üksikkambriid kannavad pealkirja: 13 kantmeetrit õhuruumi. Vabade kodanikkude kohta arvavad aga ametkonnad 10 kantmeetrist õhuruumist küllalt olema — ja sajatuhandetes korterites ei täideta sedagi nõudmist.“ Ma tahan siit raamatust ka korterite järelvalvest ja selle vajadusest ette lugeda. See on siin nii asjalikult üles pandud, et seda tõepoolest eeskujuks võtta võiks ja võtma peaks.

Kõne on Hamburgist ja korterite ülevaatajatest, kelle eesotsas seisis doktor Reinike, kes 19. mail 1899. a. kõne pidas, mille lõpul ta korterite ülevaatest rääkis, ning seda avaramale pinnale käskis seada. Muuseas ütles ta järgmist:

„Teie leiate nii mõnegi korteri, mis Teie arusaamise järgi inimese eluruumiks ei kõlba ja mille kinnipanemist Teie ilma pikema järelemõtlemiseta võiksite nõuda, kui niisuguste korterite elanikud mitte Teie käest ei päriks: „Kuhu me peame siis minema?“ ja kui Teie mitte otsusele ei jõuaks, et nad oma le mujalt tõesti eluaset ei leia; niisama leiate Teie ka kortereid, mille kohta ilma kahtlemata selge on, et nad elanikkudega tervisevastasel viisil täis on tuubitud; kuid seal seletab Teile hulgaliikmelise perekonnaga õnnistatud isa, et tal ülepea võimatu on suuremat korterit leida, või et vähemalt tema väikene teenistus seesugust korterit üürida ei luba. Mis tuleks Teil niisugustel kordadel teha? Kõige lihtsam oleks muidugi niisugusest juhtumisest vaikides mööda minna. Mina palun Teid aga tungivalt seda mitte teha. Niisugune teguviis oleks nimelt kõige lühem tee selleks, et korteriüle-

vaatuse tagajärgi õige küsitavaks teha. Kuigi Teie häda parandada ei suuda, siiski peate seda vähemalt ilma ette tooma. Mina usun kindlasti, et niisugune häda ilmsikstegemine pikkamööda vilja kannab.

Kui korterikomisjon oma aasta-aruandes teatab: „Meie ülevaatajad on selle aasta jooksul nii- ja niipalju kõlbmata ja niipalju üleliia täistuubitud kortereid leidnud: kreisivolikogud, ametikohad ise, korteriinspektor, arstinõukogu liikmed, kõik ametlikud asutused on täiesti ühel mõttel, et tarvis on mõjuvaid abinõusid selle halbtuse eemalõikamiseks tarvitada, kuid meie ei või midagi parata, sest et teisi kortereid saada ei ole,“ — siis ei jää Teie kaebus, kordan ma, mitte ilma tagajärgedeta. Võib olla, et Teie ettepanekud alles siis sügavat mõju avaldavad, kui nad aast-aastalt korduvad, kui arvud suureks on kasvanud; kuid lõpuks peavad nad mõju avaldama ja ametikohti sundima selle eest hoolitsema, et vähemate korterite ehitamine kuidagi edenema hakkaks.“

Mina olen nii mõnigi kord oma korterite halbtuste peale tähelepanu juhtinud, olen eriti sitsivabriku korterite juures peatunud. Aga niisama halbu on meil ju kogu maal, igas linnas ja igas alevis ääretu palju. Nüüd on õnneks meie töö-hoolekandeministeriumi eesotsas kaks arsti. See peaks midagi tähendama. Need kaks arsti peaksid nüüd ometi kord selle asja kätte võtma ja ka meil korterite järeelvalve sisse seadma. Ma tean, et see raske on, aga hea tahtmisega võidetakse paljugi raskusi ära.

Läinud sügisel kõnelesin ühest juhtumisest, kus sitsivabriku ühes korteris, see on ühes väikeses toas, elas üks noormees kahe naisterahvaga. Kõik üksikud inimesed. See on, kolm üksikut leibkonda, mitteabiellulised inimesed, elab ühes korteris. Seal on palju tube, kus 7—8 inimest ühes toas elab, 3—4 leibkonda, väikesed ja suured, kõik segi. Ma olen ka kirjeldanud tuba, kus kahe abielutseva inimese säng. Ühtlasi oli see tuba aga ka kahele tütarlapsel, kes kõik perekondlikult võõrad, korteriks. Teine neist pidi sängis, teine aga põrandal magama. . . Toa põrandapind vähe üle kolme ruutsülla. Abielutseva ütlen sellepärast, et nemad ei olnud statistika büroos registreeritud ega ka pastori juures. Aga see on kõrvaline asi. See ei ole see, mille peale rõhku panna tahan, olgugi, et niisugune juhtumine Saksa maal ega Shveitsis võimalik ei oleks. Seal ei oleks võimalik, et vabrikuvälitsus oma toad üksikutele perekondlikult võõrastele inimestele välja üüriks. Peame meeles, et Tallinnas 37.000 korteri kohta on 45.000 leibkonda. See tähendab, et viies osa Tallinna elanikku-

dest teiste kõrval allüürnikuna elama peab. Mis see tähendab? See tähendab äärmist füüsilist ja moraalset hädaohtu, mille all terve rahvas kannatab ja mille tagajärjed nägijale küllalt nähtavad on. See tähendab ka seda, et arstid, moraaliõpetajad ja moraalivalvajad peaksid ometi hakkama abinõusid otsima niisuguse hädaohu vastu. Ka meil on niisugune seadus tarvilik, mis ametivõimudele õiguse annaks ja teda kohustaks selle järele vaatama, kuidas elatakse. See küsimus seisab tihedalt ühenduses üüriseaduse ära kaotamise küsimusega. Ainult Tallinnas elab 8.—9.000 leibkonda üksteise kõrval — ühetoalistes korterites — ja need saavad ka edaspidi nõnda elama, sest nii kaua ei parane meie korterite olukord, kui elumaju tarbeks juurde ei ehitata. Üüriseaduse ära kaotamine toob paratamata üüridekõrgendamise kaasa, ja üüride kõrgendamine sunnib inimesed veel tihedamini üksteise kõrval elama kitsastesse tubadesse täistuubitult, nagu see meil hirmuvääriliselt suurel arvul juba tuttav on. Ja mitte ainult Tallinnas! Ei, igas linnas, igas alevis, igas tihedamas asumiskohas.

Damaschke raamatus on terve peatükk selle üle, kuidas kogukonnad selle eest peavad hoolitsema, et korterite arv elanikkude arvule vastaks. (K. Tonkman, põl: Millal Teie üüriseadusest räägite, härra Martna, ma ootan seda!) Ja nii kaua, kui meie kogukonnad seda ei tee, pean härra Tonkman'ile ütleva, ei või meie üüriseadust ära kaotada. (K. Tonkman, põl: Kui kaua?) Nii kaua, kui meil niipalju kortereid ei ole juurde ehitatud, kui vaja on! (K. Tonkman, põl: Need on kaks iseasja.) Muidugi, Teie arusaamise järgi. (H. Rebane, põl: Üüriseadus takistab uute korterite ehitamist.) Ma loodan, et härra Rebane pärast mind sõna võtab ja ära näitab, kuidas üüriseadus ehitamist takistab. (H. Rebane, põl: Seda on juba näidatud.) Ega paljast ütlemisest ei ole küllalt. (K. Tonkman, põl: Härra Martna, Teie teate, et kapital sinna ei lähe, kus ta kasu ei saa.) Selles asi seisabki, et erakapital ei lähe sinna, kus intressi ei saa, ja sellepärast peab riik ja peavad kogukonnad selle eest hoolitsema, et inimesed võiksid labedamates korterites elada. (K. Tonkman, põl: Ega riik ei ole hoolekandeaasutus.) Riik on siiski ka hoolekandeaasutus selleks, et rahva eluvõimaluste eest hoolitseda, et rahva käsi võimalikult hästi käiks. (K. Tonkman, põl: Härra Martna, ma paluksin nimetada ühte riiki, kus riik kõik majad on üles ehitanud.) Jätame selle jutu-

ajamise. (K. Tonkman, põl: Härra Martna, Teie räägite kõik see aeg Shveitsist, Taanist ja Hollandist, kuid näidake, mis sugune riik on kõik majad ehitanud.) Tahate tõesti seda näha? Lubage, ma toon homme raamatu kaasa ja näitan Teile. Olete nõus? (K. Tonkman, põl: Jah olen!) Väga hea, oleme rääkinud.

Nüüd tahan Teid sellega tutvustada, kuidas Eesti kogukonnad selle küsimuse peale vaatavad ja sellest aru saavad. Ma tahan mõningate nende teadete juures peatuda, mida ütiriseaduse komisjon enesele saata laskis.

Komisjon soovis teateid, palju oli kortereid 1922. aastal. Selle kohta on aga ametlikud andmed olemas, nagu ma nad ette kandsin. Edasi küsiti, kui palju neid 1. juulil 1926. a. oli? Selle kohta ametlikke andmeid ei ole. Nõnda sama puuduvad ka andmed leibkondade arvu kohta. Tartus on vastuse kirjutatud vist üks väga piinlikult täpne statistik, kes nähtavasti on arvanud, et kui ta elanikkude arvu leibkondadesse jagab, see küllalt täpne ei ole, ja sellepärast kirjutab tema: andmed puuduvad. Mina niisugusesse suurde piinlikkuse ei satu ja jagasin elanikkude üldarvu leibkondadesse 2,8 hinge. Küsimine: Kas on märgata korteripuudust ja kui suurel määral? Kas on vabu kortereid ja missugune on üldine korterite arv! Selle peale on vastatud Tartu linnavalitsuse poolt: kuna kindlad arvulised andmed puuduvad, on raske küsimise peale vastata. Viimasele küsimisele on vastatud, et ühe- ja kahetoaliste korterite puudus tundub suurem olevat, kui suuremate, näiteks 3-toaliste korterite puudus. Vabu kortereid on, kuid kui palju, selle kohta puuduvad andmed. Sellele küsimisele on majaomanikud omalt poolt juurde lisanud ühe „Postimehe“ numbril, kus 15 korteripakkumist. Nemad rõhutavad, et kuna „Postimehes“ on nõnda ja nõnda palju korteripakkumisi, tähendab korteripuudust ei või Tartus olla, kui ühes ajalehenumbris 15 korterit välja pakutakse. Kui aga võtta 21.000 leibkonda umbes 15.000—16.000 korteri peale, siis peaks ilma millegi selge olema, et Tartus vähemalt 5.000—6.000 korterit puudub. Et sügisel, üliõpilaste tagasituleku ajal, üksikuid tube ajalehes pakutakse, see ei tohiks ometi kellelegi tunnistuseks olla, nagu oleks Tartus vabu kortereid küllalt. Kui aga tahetakse 15 kuulutusega tõendada, et korteripuudust ei ole, liiategi ilma mingisuguse kriteeriumita, kuidas need kuulutused lehte on tulnud, siis teame, kui palju niisugused teated tähelepanu väärivad. Sellejuures on ka tähtis, mis eelmisel korral selle küsimise peale Tartust vastati. 1924.

aastal vastati järgmist: „Äärmiselt terav korteripuudus. Paljud perekonnad elavad selle tõttu ühiskorterites.“ Kas ütiriseadus tuleb ära kaotada, selle peale vastati: „Ei ole veel ajakohane.“ Nüüd on otsus nagu teistsugune. — Pärnust öeldakse et „leibkondade kohta ei ole andmeid“. Selle kohta, kas korteripuudus olemas, vastatakse: „Puudust on osaliselt märgata tööliste korterite kohta. Keskmisi ja suuremaid kortereid on vabu. Üldiselt korteripuudust märgata ei ole, kuid paljud korterid on viletsad.“

Mida siit välja lugeda? Kahjuks ei ole Pärnu linna peaaegu kohal! Ta võiks seletust anda. Alguses öeldakse, et puudust on osalt märgata tööliste korterite juures, lõplauses aga, et üldiselt korteripuudust märgata ei ole. (O. Gustavson, stp: Kus see nii on?) Pärnus, Teie kodulinna!

1924. aastal vastati Pärnust järgmiselt: Puudust osaliselt märgata. Kortereid ei leia kohtu poolt väljatõstetud ja halbade elukommetega inimesed. Kas ütiriseadus kaotada, selle peale vastatakse: Täiel alusel ei ole otstarbekohane ütiriseadust kaotada, see sündigu järk järgult. Mina arvan, et „kohtu poolt karistatud ja halbade elukommetega inimesed“ on seekord välja jäetud, sest tol korral oli see asi siin kõne all ja — see oli Pärnu linnaišadel vast ometi vähe piinlik.

Narva linnavalitsus ütleb, et elanikkude arv juulikuul oli 24.820, kuid lisatakse juurde, et elanikkude arv juulikuul kõige väiksem on. 1. jaanuaril 1926. a. andmete järgi oli Narva elanikkude arv 26.755, see on ligi 2.000 suurem. Leibkondade arv on 8.000, see on siis, kui 3 inimest leibkonna peale võtta. Vastatakse, et korteripuudust sõna otsekoheses mõttes ei ole, küll on aga puudus elamiskõlbulikkudest korteritest. Aga siin võib ju ainult elamiskõlbulikkudest korteritest juttu olla! (J. Mürk, mo: Kas ütiriseadus teeb korterid elamiskõlbulikuks?) Öeldakse, et 3% vabu kortereid olla, aga kas need on elamiskõlbulikud või elamiskõlbmatud, see jääb vastamata.

Härra Mürk tegi siin vahemärkuse. Ütiriseaduse komisjon oleks pidanud arvesse võtma, et ütiriseaduse ära kaotamine võib kõne alla tulla alles siis, kui elamiskõlbulikke kortereid elanikkude vajadustele vastaval arvul olemas on.

Valgast teatatakse järgmist: Seal oli suvel 12.738 elanikku, talvel 14.846. Me näeme, et talvel oli elanikkude arv üle 2.000 hinge suurem. Kuipalju seal leibkondi on, selleks „puuduvad andmed“, kuna aga öeldakse, et „korteripuudust seal ei ole“. Vabu kortereid on palju. Aga 1924. a. öeldi,

et on korterikriis, kuna hulk kortereid elamiskõlbmatud ... Üüriseaduse ära kaotamine ei ole otstarbekohane ... Võib olla, et praegu ühe küla juurdeliitumisega olukord muutunud on, aga kui seda arvesse võtame, et 2.000 inimest juurde on tulnud, siis on ometi kindel, et kortereid nõndapalju juurde ehitatud ei ole.

(Aruandja kohale asub üüriseaduse komisjoni abiesimees **E. Kink**.)

Kortereid on ainult umbes 90 juurde ehitatud, aga 2.000 elanikku, kes moodustavad umbes 666 leibkonda, vajavad vähemalt selle arvu kortereid. Neid aga ei ole.

Võru linnast teatatakse järgmist: elanikkude arv 1. juulil 1926. a. oli 5.641, kortereid oli samal ajal 1.522. Arvatakse, et on 1.700 leibkonda. „Korteri puudus tundub ka praegu õige teraval kujul“, mis ka teisiti olla ei võigi. Sest kui meie linnavalitsuse poolt arvatud leibkondade arvu võrdleme korterite arvuga, siis on selge, et igal leibkonnal võimalik ei ole omale korterit saada, vaid umbes 400 leibkonda on ilma omaette korterita. Majaomanikkude selts oma huvidele vastavalt ütleb, teadagi, et korterikriisi ei ole, kuna üürnikkude selts hoopis vastupidisel arvamisel on. Viljandi linnavalitsus teatab: Leibkondade arv: perekondlike 2.664, üksikuid — 1.526, kokku — 4.190 leibkonda, kortereid aga 3.460. Siiski öeldakse: „Vabu kortereid on leida uues linnaosas ja vana linna ääres. Protsent ei ole teada, kui aga leibkondade arvu korterite arvuga võrrelda, siis ei või korteri puuduse kohta kaht arvamist olla: umbes 500 korterit on vähem, kui elanikkude arvule vaja oleks“...

Rakverest öeldakse: Korteri puudust ei ole. Tühje kortereid on 1,4%, ühetoalisi kortereid — 21, kahetoalisi 8, kolme- ja rohkemtoalisi kortereid 8 korterit tühjad. Sisulikult on aga asi järgmine; 10.308 elaniku jaoks on 2.585 korterit. Elanikkude arvule vastab 3.400—3.700 leibkonna arv, ja kortereid on 1.200—1.300 vähem, kui elanikkudel vaja. Korteri kriis on olemas, aga seda ei taheta tunnustada ...

Haapsalus on elukortereid 1922. a. 1.332 — rahvalugemise andmete järel — 1.215, 1926. a. juulikuus 1.430. Elanikke on Haapsalus 5.098 — Talvel 1926: 4.539 elanikku. Leibkondi arvati käesoleva aasta 1. juulil 1.350. Talvine elanikkude arv annab juba suurema arvu leibkondi, nimelt: 1.513 leibkonda á 3 hinge, — sellest hoolimata vastab aga linnavalitsus: „korteri puudust märgata ei ole. Vabu kortereid on vähemalt 30%.“ Lugu on aga järgmine; ühe- ja kahetoaliste korterite arv on 67%. Kaks ja rohkem inimest ühes

toas elavad 2.093 hinge; neli ja rohkem hinge ühes toas elavad 952, või 23 sajast elanikust, see on tuhande kohta 230 inimest ja ainult 3 korterit oli 1922. a. elanikkude puuduse pärast tühi ... Nüüd aga annab linnavalitsus teada, et vähemalt 30 protsenti kortereid tühi on — ilma juurde lisamata, kas need vast suvekorterid on! Kui see õige on, siis peab Haapsalus umbes 430 korterit tühja olema, mis aga ühtlasi seda tähendab, et 1.513 leibkonda elab kokkutuubitult 1.000 korteris, milliste hulgas umbes 680 ühe- ja kahetoalist korterit on! Tähendab — elamistihedus peab Haapsalus üle ettekujutuse piiri ulatuma! Paratamata peame arvesse võtma, et seal hulk on suvekortereid, kus talvel elada ei või, siis on kindel, et seal kibe korterikriis olema peab, ja et suurem hulk elanikke ühetoalistes korterites täistuubitult kannatab... Et linnavalitsus niisugused teated on saatnud, on selleläbi arusaaday, et linnapea ja Haapsalu majaomanikkude seltsi esimees üks ja sama isik oli. (J. M ü r k, mo: Aga teistes linnades, kust on?) Ma tulen ka teiste linnade juurde ja ka meie mõlemate kodulinna juurde varsti. (J. M ü r k, mo: Aga selle põhi mõttega, mis praegu.)

Silmatorikav on ka Mustvee alevi poolt ülesantud elukorterite arv. 1922 a. oli neid 598, 1926. a. 652, elanikkude arv 2.890, leibkondade arv 782, see on ligi 4 hinge leibkonnas! Korteri arv ainult 652, tähendab, kaugelt üle 100 korteri vähem, kui leibkondi. Siiski öeldakse aga, et korteri puudust ei olevat, vabu kortereid on 0,3. Niisugused on andmed, mis üüriseaduse komisjonile on saadetud. — Ma jätan teised puudutamata ja tulen nüüd Tallinna juurde. Siin on lugu järgmine.

Tallinna linnavalitsus on teada andnud kirjas 13. dets. 1926. a., et kortereid olla 8. aprillil 1926. a. 36.997 ehk ümmarguselt 37.000 olnud, kuid samal ajal oli Tallinnas 45.330 leibkonda elamas, tähendab 8.330 leibkonda rohkem, kui kortereid... Öeldakse edasi, et korterit väga raske leida olla. Vabakorterite arvu kohta puuduvad statistilised andmed. Huvitav on, et sellele on alla kirjutanud linna pe abi Joh. Leopold J ü r g e n s. Seesama härra Joh. Leopold J ü r g e n s saatis umbes 10 päeva eest majaomanikkude seltsi nimel Riigikogu liikmetele kirja, kus muuseas statistiliste andmetega kinnitatakse, et „korteriolud Tallinnas kunagi varem nii lagedad ei ole olnud, kui praegu“. Nagu tähendatud, on sellele alla kirjutanud Tallinna majaomanikkude seltsi esimehe eest Joh. Leopold Jürgens. Seesama härra, kes linnapea abina linnavalitsuse kir-

jale alla kirjutatakse, et kortereid on väga raske saada. Tähendab, korteriolud on lahendamad kui kunagi enne — ühe teate järgi, aga korterit on väga raske saada — teise teate järgi ühe ja sama härra allkirjaga tõestatud! (J. Mürk, mo: Lugege majaomanikkude märgukiri ka ette, kus nad vastavad komisjoni küsimiste peale.) Majaomanikkude selts püüab mingi hooke-pookuse (Naer) abil, see on arvude abil, mis ainult ühekülgse pildi annavad, näidata, et keskmine elanikkude arv korteri kohta on vähenenud, ja see peabki tunnistama, et korteriolud ei ole kunagi lahendamad olnud, kui praegu. Olgugi, et seesama härra Jürgens linna statistika büroojuhataja oli, ei tarvita tema linna statistika aastaraamatu andmeid, mis elamistihedusest hoopis vastupidise pildi annavad. Härra Jürgens majaomanikkude seltsi esimehena näitab, et 1871. a. on Tallinna linnas 4,4 inimest korteri peale tulnud, 1881. a. 4,5, 24. oktoobril 1919. a. — 4,4, 22. detsembril 1923. a. — 3,9, jaanuarikuu sel aastal koguni 3,6. Ja sellega on ka punkt. Muud kaalutlusi ette ei võeta. Nüüd on aga lugu nõnda, et 1871. a. saadik on ühetoalisi kortereid juurde ehitatud umbes 20% rohkem, kui 2-—3-ja rohkemtoalisi, nõnda, et korterite arvu peale langeb küll vähem elanikke, kuna nende arv aga iga toa kohta on kasvanud. Peame meeles, et juurdeehitatud korterid suuremalt osalt ühetoalised olid ja ühetoalisesse korterisse nii palju inimesi elama ei mahu, kui 3-, 4-, 5- ja enamtoalisesse, ja et selle tõttu iga korteri peale peab väiksem arv elanikke tulema, sest et tubade arv endisega võrreldes väiksem on.

Linna statistika aastaraamatus on asja peale ka tubade arvu seisukohalt vaadatud ja toad arvesse võetud. Võidakse ju öelda, et ka toad ei ole ühesuurused; kuid tuba on ikkagi teatud raam, millesse saame sisu paigutada, ja 55.000 toa kohta ei ole suuruse vahe mitte väga suur.

Linna statistika aastaraamatus, millele see sama Johannes Leopold Jürgens alla kirjutanud, on tubade kohta elanikkude arvud järgmised: 1871. a. tuli ühe toa kohta 1,9 inimest; 1881. a. 2,1 inimest, kuna 1915. a. oktoobris tuli ühe toa kohta 1,9 inimest. Missugune lugemine see õieti on olnud, seda ma ei tea, kuid seal tuli 1,9 elanikku toa kohta, nagu 1871. aastal. Aga 1922. a. tuli ühe toa kohta 2,3 inimest, see on suurem arv, kui kunagi enne ja näitab, et elukorterite kitsus ei ole Tallinnas kunagi suurem olnud, kui viimase rahvalugemise aegu. Missuguse pildi me 1926. a. korterilugemisest saame, seda peame ära ootama. Aga senised andmed — nõndapalju kui neid

õigeteks pidama peab — näitavad, et elanikkude arv iga toa kohta, see on üldine elamistihedus on kasvanud. See aga ei tähenda midagi muud, kui et korteriolud on aasta-aastalt ahtamaks muutunud. Need andmed on aga majaomanikud ette toomata jätnud ja nimelt selles lootuses, et ega neid keegi Riigikogu liige ikkagi üles otsima ei lähe. Mina ei taha sellega kiidelda, et mina kõigi Riigikogu liikmete asemel selle ülesande oma peale võtsin, vaid rõhutan ainult üht: see on taskukunstiniku mäng, kui öeldakse, et korteriolud ei ole Tallinnas veel kunagi enne nii lahedad olnud, kui praegu, kuna ometi praegu iga üksiku toa kohta rohkem elanikke tuleb, kui kunagi enne! Meie majaomanikkude seltsi märgukirjast tuleb veel mõnda teatavaks teha. Kui üüriseadus ära kaotatakse, siis massilisi väljatõstmisi karta ei tule — kinnitavad nemad. Kuid millega on kodanikud kindlustatud, et need lubadused ei ole muud kui „vask, mis kumiseb, ja kelluke, mis heliseb“? Ainult seaduse läbi oleksid kodanikud kindlustatud ... Mis aga otse naljakas, on see, et majaomanikkude selts teatab, nemad tahta oma esitajate kaudu linnavolikogus ja Riigikogus selleks samme astuda, et tarvilik arv maju ehitataks, kus need kodanikud, kes üüri maksta ei jõua, hoolekande korras ilma hinnata kortereid saaksid. Kui linnavalitsus nende jaoks, kes üüri maksta ei suuda, maja ehitab, härra Mürk, siis on siin ühe väga keerulise küsimusega tegelemist: kuidas saame vahet teha, kes on maksujõuetu ja kes mitte? Siis võiksid ju ka need, kes suudavad üüri maksta, ennast maksujõuetute hulka põimida! Tallinna linnavalitsus on juba korterikriisi lahendada püüdnud barakkide ehitamisega, kuid seal on elamistihedus veel suurem: hakatuses anti iga perekonna kohta üks kööktuba, mis kitsas küllalt oli, aga väljatõstetuid tuli nii palju, et pandi ühte tuppa kaks perekonda. Kui Tallinna linnavalitsus ei ole sündsaks pidanud Riias Läti korterikriisi näitusest osa võtta, siis saame meie sellest aru: sest Tallinna linnal ei oleks seal midagi näidata olnud! Kui ta nende barakkide mudelid oleks välja pannud, siis oleks ta pidanud häbi tundma! Ja kui ta üldse neid vahetõrje oleks pidanud näitama, missugused korteriolud meil Tallinnas valitsevad, siis oleks see kahtlemata väga halva mulje jätnud. (J. Mürk, mo: Kelle käes on Tallinna linnavalitsus?) Seni on ta majaomanikkude ja nende sõprade käes olnud. Umbes selletaoline saaks ka majaomanikkude seltsi poolt lubatud seek neile, kes „üüri ei jõua maksta“. — Niisugune maksujõuetute üürnikkude seek on minul tundmatu, ka Adolf Damaschke raamatus ei

leidu sellesarnast. Kuid tundmata ei ole see, et linnad kehvemaid elanikke ka korteri suunas mõnesugusel viisil toetavad.

Siis veel üks argument, millega majaomanikkude selts põhjendab üüriseaduse ärakao-tamise vajadust: nimelt, et üüriseadus, kui ta edasi kestab, siia tõmbab töö- ja algatusvõimetus elementi maalt, kes loodab ennast siin ära elatada allüürnikkude pidamisest, mis aga maal tööliste puudust ja linnades töötatööliste arvu suurendama peab... Vaadake, kui keeruline mõttekäik! Öeldakse, et üüriseadus tõmbab maalt töö- ja algatusvõimetus elementi ära. Siis ei suurenda aga see maal tööliste puudust, sest see töö- ja algatusvõimetus element ei võiks ja töölisena arvesse tulla. Ja kui see element linna tuleb, siis ei saa ta

siin tööpuudust suurendada, sest see on ju niisugune element, kes seeki tuleb panna ....

Juhataja R. Penno: Rkl. härra Martna, kas ma tohiksin küsida, kui kaua Teie kõne veel kestab?

M. Martna (stp): Ma arvan, veel umbes pool tundi!

Juhataja R. Penno: Meie kiirkirjutajad on väsinud, Teie lubate, et ma Teie kõne katkestan. (H ü ü d e d: L ö p e t a d a!) On tehtud ettepanek, koosolek lõpetada. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 14.15 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund.**

Abiesimees **R. Penno.**

Sekretär **M. Juhkam.**

Abisekretär **J. Piiskar.**